

სტრუქტურა

ოკუპირებული სახსატვარ-სალიტერატურული ჟურნალი

განცხადების ტარიფი:		ხელის მოწერა:	
ერთი ჯგერდი	150 ზ.	ერთი წლით	10 ზან.
ნახევარი ჯგერდი	75 ზ.	სამი თვით	3 „
მეოთხედი ჯგერდი	30 ზ.	ცალკე ნომერზე ყოველგან	50 ზ.

რედაქციის მისამართი:
რუსთაველის კრ. № 22.
კონტორის მისამართი:
განათლების სამ. კომისარიატო, სახელ-
გამო.
მოიღება ხელის მოწერა დილის 8—2 ს.

№ 25

ხუთშაბათი 22 იანვარი, 1925 წ.

№ 25

ლ ე ნ ი ნ ი

როგორც ისტორიის სიღრმეში იმყოფარდნელი ურ-
განი ისე შემოიჭრა იგი ბურჟუაზიულ სამყაროში,
საძირკველში შეარყია თანამედროვე მსოფლიო.
მან შეაჩერა ჩვეულებრივი დენა ცხოვრებისა საუ-
კუნეთა განმავლობაში და ფესვრეულის საზღვარი გაე-
წოლა მათ შორის.

რაც იყო

და რაც უნდა იყო.

როგორც ისტორიული გვერდები ისე აღმართულა
იგი მიუწოდებლის სინაღლით წარსულსა და მომავალს
შორის.

მან ერთს შეტევით გადააფხა ყოველივე საგანძუ-
რი, რაც ათასის წლებით იკრებოდა ცხოვრების სა-
ლაროში და ცეცხლის ასოებით ნაწერი დევიზები სტყარ-
ცნა მსოფლიო განახლების ცას.

შეუვალ ციხე-ქალაქად აქცია უსაზღვროთ გაქმენ-
ბული ველები რუსეთისა.

და ამ ციხე-ქალაქში დაამკვიდრა შტაბი მსოფლიო
რევოლუციისა.

აქ აღიმართა ველკანიურის ძლიერებით ბუნება მი-
სი და აქედან სიფხვადა ცეცხლს ცეცხლზე დედაიშის
ზურგზე, რომ დაენათ ჩაუქრობელი ხანძარი ძველი ქვეყ-
ნის გადასაბრუნად.

გიგანტურ ამბოხებისთვის გაშლილი მკლავები მან
შემოიხვია მიერს დედაიშის და თითქმის ასწია კიდევ
ახალ სამყაროში გადასატყორცნად.

მისი თვლი გასცქეროდა მიერ ქვეყნიერობას.
მისი ყური ისმენდა მიერ კაცობრიობას.

მისი სიტყვა მკვეთრ რადიოთ უწოდდა მიერ დე-
დამიშის გასაქმენს.

მისი საიერიშოდ გახლებული ნებისყოფა არცეცა
მიერ მსოფლიოს.

ბრძოლის სათარეშოდ აირჩია საკაცობრიო ასპარეზი.

შრომის ფრთა-აყრილ რაშს გარდალხებინა ყოველ
გვარი საზღვარი.

ამ რაშზე დაქროდა მეტეორივით მისი მოცეცხ-
ლო ლანდი და ჰრანმედა ყველა ქვეყნის შრომებელთა
ჯარებს.

მან მიიტანა პირველი იერიში ბურჟუაზიულ რკინის
კარბზე რუსეთის სამფლობელოში და შენგრია კიდევ.

მან შექმნა უდიდესი ლაშქარი ფოლადურ ნების-
ყოფით გამოკვეთილი დაღეს ეს ლაშქარი უტევს ათას-
წლოვან წარსულს, მიერ კაცობრიობას.

და მინაგრეცს ქვეყნის ზურგს ახალ ცხოვრების შე-
საქმნელად.

მან წარსულისა და მომავლის საზღვარზე შეაჩერა
ყურადღება ისტორიისა.

ამ საზღვარის მთავრებელზე აღმართა გიგანტური
ქანდაკება აღმინისა და მის ახრდილმა დააპატარავე
ყველა განმარტოებული დიდებანი ისტორიისა.

დაუშოვავი მტერი ბატონობისა თვითვე გარდაქცა
მპყრობელთა მიერ კაცობრიობისა.

აზრით.

მოწოდებით.

ქეშმარიტებით.

აქნობამდის კვდარსა და მივიწყებულ სიმართლეს:
შრომის ძლიერებასა და ბატონობას—

მან შთაბერა ცეცხლოვანი სული. აისხა აბჯარი და
გაუღღა წიან

გასამარჯველ ბრძოლაში.

მან ძლევამოსილი საიდუმლოება ჩადღლა თავის
სადა სიტყვებს, სადა აზრებს—და ყველას მიადებინა
ურყვევლ ქეშმარიტებად, გარდუღებავ მცენებად.

მშრომელთა რაზმები მათ ხმარებენ სადღევეთა ის-
რებად, ცეცხლის ისრებად, რომლითაც ჰკვეთავენ და ან-
თებენ საბრძოლველ წინარეს.

ლენინი სწავლასზეა ასაკში.

ქვეყნის უმართებულო მოღვაწე კი საშინელ კარიშხ-
ლათ დაუტრიალებდათ თავიანთ მყუდრო სამფლობელო-
ში, გაარღვევს მათ წინ უფსკრულსა ისტორიისას და
ემუქრება იქ—

საბედისწერო ჩაღუპვით.

მისი სახელი შეიმოსა ჯერ არ-ხილული შარავანდე-
დით ძლიერებისა.

ქვეყნის თვალები მხოლოდ მას მისწერებოდნენ.

როგორც მხსნელს,

როგორც მტერს.

კაცობრიობის ყურები მხოლოდ მას ისმენდნენ.

როგორც მხსნელს,

როგორც მტერს.

მან გამართლა აზრი თავისი მოვლენისა მსოფ-
ლიოში.

კაცობრიობა გააბო ორ პოლიუსად,

ორ მხარედ,
რომ იქცეს შემდეგ ერთ განუყრელ სამეფოდ—
შრომისა,
ღიდებისა,
სიმართლისა.

მეხად მოვლენილი ძველი ქვეყნისთვის,
მეტეორათ მოქანებული განახლებულ მომავლისთვის,
იგი მოულოდნელად ჩამოწეა ზვიადი კლდესავით მსოფ-
ლიო რევოლუციის ოკეანეში.

დედამიწას რომ შესძლებოდა სიმძიმის განცდა,
ალბათ ისიც დაიკენესებდა მის დამნობაზე.

გლოვის რადიო შემოერტყა შავ ხელემათ საწყა-
როს. უმზნობაში გაქანებული დედამიწა მან შეარყია
იციით რათ?

რადგან იმ წუთას შეირყა ყველა ადამიანის გული,
ვინც კი სტკეპნის დედამიწის ზურგს.

ლევან მეტრეველი.

საბრძოლო პრემიი

დგება მოსკოვი და ყინვა ცელსით,
გადარბენილი ნოლს და ტროტუარს;
სახურავებზე რქა გაშლილი გორაობს ქარი
და აქლემივით გადაჰყვის ბიულეტენი.
ბიულეტენი გულიდან — შრიფტი,
სტირის ბურღივით მოხეთქილი სვეტის ტკივილზე;
და — გაფორმება გუმის ვიტრინებს,
ჩამოფრენილი მზის მესტრალე,
ჩამოფრენილი მზის მესტრალე,
როგორც კრემლიდან ნისლი და ჯუბო;
სცემენ ქუდ-ქედები, საკრავები მუცლის აპარატს
და ცილინდრები იჭერენ პოზებს.
ქალაქი ბამბის აკრომატიკა,
ყინვა გამოზბის ნოლს და ტროტუარს;
შორს მამონტივით ღრიალებენ ქვეყნის ტრაურზე
შორს მამონტები მიწას ღმუიან:
— „ლენინი არ არის“;

— „ლენინი მოკვდა“,
რეკენ ტელეფონ-ტელეგრაფები;
მოგვეც — „ტფილისი“
— „ბერლინი“;

— „ტოკიო“,
კივის რადიო გვირავივით როსტის ბეჭიდან.
ქალაქი ბამბის აკრომატიკა,
ყინვა გადაბტის შრიფტს და ტრამვაებს,
კრემლის კედლები მატროსებით ჩაიძირება,
რომ პორტრეტებში ქალღმრთელების (კრემლი დაღვარონ.
კივის რადიო გვირავივით როსტის ბეჭიდან,
გადარბენილი ნოლს და ტროტუარს;
შეტრიალდება ყინვის „ფოკერი“,
მზე — სატრაფრო როგორც შოფერი.
და სადაც გოლგა გაინაპირებს —
გრძელი ზღაპრების მელანხოლია;
მეტრეები მიმღვრიან შვშის ქარავანს,
მეტრეები კოკონებზე სწვავენ ლამებს.
დგება მოსკოვი და ყინვა ცელსით,
გადარბენილი ნოლს და ტროტუარს;
სახურავებზე რქა გაშლილი გორაობს ქარი
და აქლემივით კივის კრემლის ბიულეტენი.
კან კაუ —
ქუე ქუე.

ვლადიმერ რეშეტაევი.

ხუთი ღლე და ლაგა

ვიდრე მიწაში ჩაასვენებენ
სამარადისოდ საყვარელ ცხედარს
ბრწყინვალე დაობას მიაბარებენ
ხუთი ღლე და ღამის გადასახვევად.

ამოსკდა გროვა გადმოფლილი
ათჰრიალებულ დროშების ქედზე,
რომ ღაენახათ მწვანე პროფილი
დასვენებული ორდანიტ მკერდზე.
მოსკოვი მწვარე კივილმა დასცა,
მღუშარებაში განზრახვებული,
თითქოს თავისთან მან გაიტაცა
თბილი ნაწილი ჩვენი სხეულის.

მოსკოვში ხუთი უძილო ღამე
მისთვის ჩამარხეს თვალ არეული,
და გაბრწყინებულ მწუხარე წამებს,
ღარაჯობს მთვარე ვით ყარაული.

თარგმანი: გიორგი ლაგამარ.

უმიგრაციიდან პიტირუნი

უქანასკნელი ზამთარი (1916—1917) ჩვენ გავატარეთ ციურისში. მზიარული არ იყო ჩვენი ცხოვრება. წყდებოდა კავშირი რუსეთთან: არ მოდიოდა წერილობითი, არც არაფერი ჩამოდიოდა იქედან. ემიგრანტების კოლონიის, რომელიც იმ დროს მკირავრცხოვნი იყო ციურისში, ჩვენ, ერთხელ მიღებულ ჩვეულების მიხედვით, ვერადგებოდით. მხოლოდ ყოველ დღე, ემიგრანტების სასაბუღალტრო მოდიოდა ჩვენთან. შემოიარინდა ჩვენიან ერთი წუთით გრაიშა უსეივი, ახალგაზრდა კარგი ამხანაგი, რომელიც შემდეგ დაიღუპა ფრონტზე. დილაობით, თითქმის რეგულარულად მოდიოდა ჩვენთან „საბუღალტროს მისი წული“ სიმ-შოლის ნიადაგზე შემოვლილი ბოლშევიკი. ის დადიოდა იმდენად ჩამოხეული და ტალახით შეთიხნილი, რომ მის ალარ უშვებდნენ შვეიცარიის სამკითხველოებში. ის ციურისში და შევიდნენ ილიას, რადაც პრინციპილურ კითხვების გადასაჭრელად, მოდიოდა 9 საათზე, სანამ ილია არ იყო წასული სამკითხველოში. რადგან ეს ინტერვიუები შემოვლილი კაცთან ჩვეულებრივად მიგვიყვანდა იქამდე, რომ შემდეგ გეტყვიდა: „ვევალფრო ამ ქვეყანაში, როგორც ამბობდა ერთი ნაცონი ახალგაზრდა ქალი. ჩვენ სამკითხველოში წასვლამდე დარჩენილ დროს, ვატარებდით ტბასთან სეირნობაში.

ჩვენ ექვრობდით ბინას შვეიცარიის მუშათა წრეში. ოთახი მაინც და მაინც ვერ იყო მიზანშეწონილი. ეს იყო ძველი მოღუშული სახლი, აშენებული ალბათ XVI საუკუნეში; დანჯარების გაღება შეიძლებოდა მხოლოდ ლამით, რადგან ამ სახლში იყო ძეხვის ქარხანა და ეზოდან სცემდა დამალი ძეხვის ბუტანელი სუნი.

შეიძლებოდა, რასაკვირველია, იმავე ფასში გეშოვა გაცილებით უკეთესი ოთახი, მაგრამ ჩვენთვის ძვირფასნი იყვნენ ამ სახლის პატრონები. ესენი იყვნენ ნამდვილი მუსეები, რომელთაც სასტიკად სძულდათ კაპიტალიზმი და ინსტინქტურად ჰკიცხავდნენ იმპერიალისტურ ომს. ჩვენი ბინა ქვეშარიტატი „ინტერნაციონალური“ იყო: ორ ოთახში ცხოვრობდნენ პატრონები—პროფესიით დურგალი და მეწაღე; ერთში გერმანელ ჯარისკაცი—მეზურე კოლშვილებით; მეორეში—ვილაც ტალიელი; მესამეში—ავსტრიელი პეტრორები, გასაოცარ ქერა კაცი და მეოთხეში—ჩვენ, რუსები. არავითარ შეფინიშს აქ არ ჰქონდა ადგილი. ერთხელ კი, როცა მე და სახლის პატრონი ქალი ვწვავდით სამზარეულოში გაზის პლტზე ნაქერ ხორცს, მან აღშფოთებით წამოიძახა: „ჯარისკაცებმა უნდა მიაბრუნონ იბარლი თავის მთავრობას წინააღმდეგ“. ამის შემდეგ ილიას, გაგონებაც არ უნდოდა ოთახის გამოცვლის შესახებ, და განსაკუთრებული სიამოვნებით აძლევდა მას სალაშს.

საუბედროდ, შვეიცარიის სოციალისტები, გაცილებით ნაკლებ რევოლუციონერად იყვნენ განწყობილი, ვიდრე მეუშის ციური. ვლადიმერ ილიამ სცადა ერთხელ ინტერვიუებოდა მას ტბაშით წარუგვარა მუშომა. დაიწყო შეკრება მახლობელ ჭეზზე, პატარა კაფე „Zum Adler“-ში: აქ თავს იყრიდნენ რამდენიმე რუსი და პოლონელი ბოლშევიკი, შვეიცარიელი სოციალისტები, რამდენიმე წარმომადგენელი გერმანელ და იტალიელ ახალგაზრდობისა. პირველ კრებას დაესწრო დაახლოებით

40 კაცამდე. ილიამ გაარკვია თავის შეხედულება ომზე, ჰკიცხავდა პროლეტარიატის საქმის მოლაპარაკე წინამძღოლებს და აგრეთვე არცევედა მოქმედების გეგმას. თუმცა ინტერნაციონალისტები იკრიბებოდნენ, მაგრამ უცხოელები ილიის გახედულებამ შეაფერხა. მახსოვს, შვეიცარიელი ახალგაზრდობის ერთი წარმომადგენლის სიტყვა, რომელიც ლაპარაკობდა იმ თემაზე, რომ შეუძლია კედლის გარღვევა შეუძლებელია. მაგრამ აღსანიშნავია, რომ ჩვენს კრებებს თანდათან დამსწრეთა რიცხვი აკლდებოდა და მეოთხე კრებაზე მოვიდნენ მხოლოდ რუსები და პოლონელები. იხუმრეს და თავთავიანთ სახლებში წაიხდნენ.

მიუხედავად ამისა ამ დროს გეტონის უფრო მეტი დრო კავშირის დამყარება ფრეიკ პლანტინთან და ვილი მიუნტცერთან.

შემდეგი დროიდან მე მაგონდება ერთი სცენა, ჩვენ ერთხელ შემახვევით მოვხვდით ციურისის მეორე უფრო ფეშენებელურ ნაწილში დ უეცრად წაიწყდით ნოზს, ციურ-

ლენი

რისის სოციალისტური გაზეთის რედაქციას, რომელიც იმ დროს მემარცხენაობდა. ნოზსმა რომ დინახა ილია დააბრა ვითომდა ტრამვაში ჩაჯდომა.

ილიამ მაინც არ გაუშვა, მაგრამ ჩაეცა მისი ღილს და დაუწყო თავის შეხედულების გარკვევა მსოფლიო რევოლუციის აუცილებლობის შესახებ. კომიკური იყო ნოზის დიფერა, რომელმაც არ იცოდა როგორ გასცლოდა დაუცხრომელ რუს ოპორტუნისტს, მაგრამ ილიამ გამშვარებით ხელს შეუკრა ნოზის ღილს და ცდილობდა მის დაჯერებას. მე იგი ტრაგიული მეწვენი. არ აქვს გამოცდილი კოლოსალური ენერგიის, იღუპება უკვლავთ მშრომელთა მსგებსადმი განუხალხურელი სიყვარული. უაზროს დგება ნათელი შეგნება სინამდვილის. და რატომაც მე გამასხნდა ჩრდილოეთის თეთრი მგელი, რომელიც მე და ილიამ ვნახეთ ლონდონის ზოოლოგიურ ბაღში და რომლის გალიის წინ ჩვენ დიდხანს ვიძებნეთ. „ავუღა მხეცები დროთა განმავლობაში ეჩვევიან გალიას: დათვები, ვეფხები, ლომები“, — გვიხსნიდა ჩვენ დარაჯი. „მხოლოდ

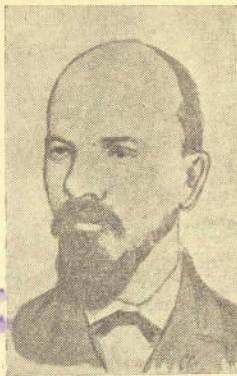

თეთრი მგელი რუსეთის ჩრდილოეთიდან არასდროს არ ეჩვევა გალას: იგი დღე და ღამე ეხეთქება გალის რკინის ზღუდეს". და ნობის დაჯერების ცდაც განა გალის ზღუდზე თავის მტრეგვს არ ემსგავსებოდა!

ჩვენ ვემზადებოდით სამკითხველოში წასასვლელათ, როცა მოვიდა ამხ. ბროსკი და გვიამბო თებერვლის რევოლუციის შესახებ; ილიჩი რაღაც დაიბნა. როცა ბროსკი წავიდა და ჩვენც ცოტათი გონს მოვედით, გავეშურეთ ტბისავე, სადაც საგარის ქვეშ ყოველდღე აკრავდნენ ყველა შვეიცარიულ გაზეთებს. მართლაც დღემები ადასტურებდნენ რევოლუციის რუსეთში.

ილიჩი ვეღარ ისვენებდა. მან სთხოვა ბროსკის, გიგო, შეიძლებოდა თუ არა კონდრატანდისტის საშვალეებით გერმანიით რუსეთში წასვლა. მაღე გამოირკვა, რომ კონდრატანდისტს შეეძლო მხოლოდ ბერლინამდე მიეყვანა. ამის გარდა, კონდრატანდისტი რაღაც ნაირით დავაშვრებელი იყო პარესთან, მასთან კი ილიჩს არ უნდოდა ჰქონოდა რაიმე საქმე, რადგან იგი ონის დროს გადაიქცა სოციალ-შოვინისტად და თანაც ძლიერ გამდიდრდა. საჭირო იყო სხვა გზის გამოძებნა. რომელი გზით შეიძლებოდა პეტროპოლისით გადაფრენა, მაგრამ უზედურება ის იყო, რომ შეეძლოთ სროლით ჩამოგდება. ან სად იყო ის გადასასვლი პეტროპოლისი, რომელსაც შეეძლო მიეყვანათ რევოლუციონერ რუსეთამდე? ილიჩს ღამე ძილი არ ეკარებოდა. ერთხელ ღამე მუშუბები: „იცი, მე შემიძლია წავიდე მუნჯე შვეიცარიის პასპორტით.“ მე ვამბობდი და ვუთხარი: „არ მოგჩხუბდება, შეიძლება ძილში დილაპარაკო. დაგესიხნებოდათ კიდევ ერთი და სხვაში წამოიძახებ: სვოლოდ, სვოლოდ! აი, ამით გაივებენ რომ შვეიცარია არა ხარ“, ყოველ შემთხვევაში, მუნჯე შვეიცარიის პასპორტით წასვლის გეგმა უფრო ადვილი განსახორციელებელი იყო, ვიდრე პეტროპოლისზე გაფრენა. ილიჩმა მისწერა თავის გეგმის შესახებ გინეცკის შვეიცარიაში, მაგრამ აქედან, რასაკვირველია, არაფერი გამოვიდა. მაღე გამოირკვა, რომ შვეიცარიულ ამხანაგების დახმარებით შეიძლებოდა გერმანიით წასვლის ნებართვის აღება. ილიჩი ცდილობდა მოეწყო საქმე ისე, რომ არაფერი არ ჰქონოდა რაიმე შეთანხმების სახით არა მარტო გერმანიის მთავრობასთან, არამედ გერმანულ სოციალ-შოვინისტებთანაც, ცდილობდა ყველაფერი იურიდიულად ჩამოეყალიბებინა. ნაბიჯი მეტათი გავედით იყო არა მარტო იმისათვის, რომ გვეჭერებოდა ცილისწამება, სამშობლოსათვის დოლატის ბრალდება, არამედ იმიტომაც, რომ არ ეთყვით დარწმუნებული, რომ გერმანია ბოლშევიკებს გაუშვებდა. ნამდვილად, ბოლშევიკების შემდეგ წამოვიდნენ მენშევიკები და ემიგრანტების სხვა ჯგუფები, მაგრამ პირველად ნაბიჯის გადადგმის ეტაპივე ბედავდა.

როდესაც მოვიდა ბერლინიდან წერილი, რომ ყველაფერი მოწყობილია და შეიძლება იქიდან გერმანიაში წასვლა, ილიჩმა მიიხრა: „წავიდეთ პირველ მატარებლით“. მატარებლის წასვლას მხოლოდ ორი საათი აკლდა. მე დავეკვირედი. უნდა მოგვხვდინა „მთელი საბჭოს“ ლიკვიდაცია, დაგვეტრუნებინა წიგნები სამკითხველოში, გავგესწორობინა ანგარიშის სახლის პატრონიდან და სხ. ამიტომ ვუთხარი ილიჩს. „წადი მარტო შენ, მე კი ხელს წამოვალ“. „არა, წავიდეთ!“ გადაჭრით სთქვა მან. მოვახდინეთ „სახლის“ ლიკვიდაცია, შევკარით წიგნები, მოვსვეთ წერი-

ლენინი.

ლები, გადავაგავთ თეთრეული და სხვა აუცილებელი ნივთები. ჩვენ წამოვედით პირველი მატარებლით. შეგვეძლო არ ავტარებულყავით, რადგან აღდგომა იყო და ამის გამო ჩვენი წასვლა როგორცაა შეუძლებელი.

ბერნის სახალხო სახლში იწყეს შეკრება წამსვლელმა ბოლშევიკებმა: მივდიოდით ჩვენ, ხონივეები, უსევიჩები, ინესა არმანდ, ხარტონოვები, სოკოლნიკოვი, მანა ცხაკია და სხ. მოდიოდა ერთი ბუნდისტა, საუცხოვო თმა ზუქუკა ვაიტი. ეს ბავშვი მხოლოდ ოთხი წლის იყო, სახელად რობერტი, მან არ იცოდა რუსული და ლაპარაკობდა მხოლოდ ფრანგულად. ჩვენთან ერთად, როგორც რუსი, მოდიოდა რადეკი და გვაკლებდა პლატენი.

გზაზე, ჩვენ არ გვილაპარაკნია არც ერთ გერმანელთან. ბერლინის ახლოს ცალკე კუბში დასხდნენ გერმანელი ს. დ., მაგრამ მათთან არცერთ ჩვენგანს არ დაუწყია ლაპარაკი, მხოლოდ რობერტმა შეიხდა მათ კუბში, და ეკითხებოდა: „Le conducteur qui est-ce qui fait?“. არ ვიცი უთხრეს გერმანელებმა რობერტს, თუ რას აკეთებდა კონდუქტორი, მაგრამ ბოლშევიკებისათვის შეკითხვების მიცემა კი მათ ვერ მოახერხეს. ჩვენ ვიყურებოდით ვაგონის ფანჯრებიდან, და გვაკვირვებდა ის, რომ მამაკაცები სულ არ სჩანდნენ: მხოლოდ ქალები და ბავშვები იყვნენ ქალაქში და სოფელშიც. სადღის ჩვენ გვაძლევდნენ ვაგონებს—მოკონდათ კატელეტი მუხულოთი. ალბათ უნდოდათ ეჩვენებინათ, რომ გერმანიაში ყველაფერი ბოლოში იყო. გერმანია მშვიდობიანად იყო. გერმანია მშვიდობიანად გავიარეთ.

სტოკჰოლმში ჩვენ შევხვდნენ სიტყვებით, დარბაზში გამოიტანეს წითელი დროშა და მოაწყვეს კრება. რაღაც სუსტად მახსოვს სტოკჰოლმი. არაფერი არ მახსოვს, რადგან ფიქრით რუსეთში ვიმყოფებოდი. ფინურ „ყვიკებში“ გადავდიეთ საზღვარზე, უკვე ყველაფერი საუკეთესო და საყვარელი იყო: მესამე კლასის კუდი ვაგონები, რუსი ჯარისკაცები. ყველაფერი ეს მეტად კარგი იყო. რამდენიმე წუთის შემდეგ, რობერტი უკვე ვიღაც ხანში შესულ

3. ი. ლენინი

დავხაროთ ბაირალები, და მაგარ კუნთებით
მჭიდრო ნაბიჯში ნაბიჯი ჩავდგათ,
ცეცხლის სახელი დროშის ანთებით,
საუკუნიდან მზესავით აღსდგა.

ამერიკიდან ამაოა სევდა ნალღელი
გულის ცემიდან ჩამოღვარული,
პირველი სიტყვა ბავშური ლენინი
დასასრულ ილიჩ, ამოსუნთქვა უკანასკნელი.

დავხაროთ სუნთქვა, ჩავმარხოთ დარდი
ავმართოთ ნება თოფის გულში გადანაღვნი,
ირგვლივ ანთება, ზღუებიდან ხმელეთზე გარბის,
რომ შეანძრიოს აღმოსავლეთი.

უდაბნო გმინავს უღრმესი მკერდით,
შავი ტაობი შხამს ამოაქცევს,
ევროპა კვლად აღსდგება მკვდრებით
და მთელ მსოფლიოს ცეცხლში მოაქცევს.

გვესმის ხმა უკვე ძლევამოსილი,
განატაცები ქარის ფრთებიდან
საკომბარო სიხარული ნათლით ავსილი
დარჩება მაკარი შეტაკებიდან.

დავხაროთ ბაირალები და მაგარ კუნთებით,
მჭიდრო ნაბიჯში ნაბიჯი ჩავდგათ
ცეცხლის სახელი დროშის ანთებით,
საუკუნიდან მზესავით აღსდგა.

თარგმანი: გიორგი ლავაშრა.

ჯარისკაცს ყავდა ხელში. რომერტმა შემოახვია მას კისერ-
ზე თავის პატარა ხელები, რაღაცას ეჩურჩულებოდა ფრან-
გულათ და სკამდა ხაჰოს პასკას, რომელიც მას ჯარის-
კაცმა მისცა. ჩვენები მიეკრნენ ფანჯრებს. სადგურის პერონ-
ზე იდგნენ ჯგუფ-ჯგუფათ ჯარისკაცები. უსიყვარულო გა-
მოყო თავი ფანჯრიდან და დაიყვირა: „გაუმარჯოს მსოფ-
ლიო რევოლუციას“. ჯარისკაცებმა გაკვირვებით შემო-
ხედეს მგზავრებს.

რამდენიმეჯერ ჩვენ გვერდით ჩავვარა ფერმკრთალ-
მა პორუჩიკმა და როდესაც ჩვენ ილიჩთან ერთად გადა-
ვედით მეზობელ ცარიელ ვაგონში, მოგვიჯდა და დაგვი-
წყო ლაპარაკი. პორუჩიკი „ობორონეცი“ იყო. ილიჩი იცავ-
და თავის შეხედულებას—იგივე რაღაც ფერამკრთალი
იყო. ვაგონში კი თანდათან შემოდით ჯარისკაცები.
მაღელვარებით მთლიან გაიფხრა. ჯარისკაცები დგებოდნენ
სკამებზე, რომ შეეხებოდათ მისთვის, ვინც ასე გასაგებათ
ლაპარაკობდა მტაცებლურ ომის წინააღმდეგ. თანდათ-
ნობით იზრდებოდა მათი ყურადღება, დაქიმულობა ეტყო-
ბოდათ მათს სახეებს.

ბელოსტოკში ჩვენ შეგვხდნენ მარია ილიჩინა, შლიაპ-
ნიკოვი, სტალი და სხ. იყვნენ მუშა ქალებიც. სტალი
მთხოვდა, მეთქვა მათთვის რამდენიმე მისასალმებელი
სიტყვა, მაგრამ მე დამეკარა სიტყვის ძალა და ვერა-
ფრის თქმა ვერ მოვხერხებ.

ამხანაგები მოგვისხდნენ და დაგვიწყეს ამბების მო-
ყოლა. მაღელვებით ჩავედით პიტერში.

პიტერის მასები, მუშები, ჯარისკაცები, მატროსები,
ხვდებოდნენ თავის წინამძღოლს. როგორ გაიგეს მათ მის
შესახებ? არ ვიცი. ირგვლივ ხალხის ზღვა, სტიქია.

ვისაც არ განუცდია რევოლუცია, ვერ წარმოი-
დგენს მის დიდებულ სახეისო სილამაზეს.

ლენინი.

აქ იყო წითელი დროშები, საპატიო ყარაული კონ-
შტაბლის მეზღვაურთაგან, რევოლუტორები პეტრე-პავლეს
ციხიდან ანათებდნენ გზას ფინლანდიის ვეჯლიდან
ქუეშნისკაიას სახლამდე. ბრონეცები, მუშების და მუშა
ქალების შარი იცავდა ილიჩის გზას. აი, ის აიუყენეს ბრო-
ნეცები. იგი რაღაცას ამბობს. ირგვლივ მას ეხვევოდა,
ვინც მასთან აველაზე უფრო ახლო იყო ამ ქვეყნით:—ხალ-
ხის მასა.

რევოლუციონური ხალხი ერთნაირის ზეგნით შეგება
და გააცილა თავის წინამძღოლი სამარცმდე.

6. კრუშკაია.

კონსტანტინე
 მალ. ჭავჭავაძის
 ბიუსტი

კ. შენიე.

ემილ ვერჰარნი.

ემილ ვერჰარნი

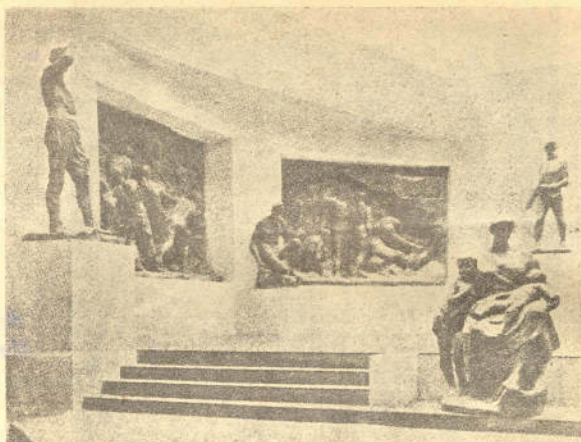
ვერჰარნი! გაფანტულ იარაღთა ბრმა ხმაურობა,
 წყვდიადში მეფე რომ ისროდა ბარბაროსული;
 შენში ილევძებს იმ ზარების უცნაურობა,
 რომელთაც უსმენს სილატაკე, ღამით მოცული!

ვერჰარნი! ნალარა აჯანყების, ცეცხლთა ტრიალი.
 ბრბოების თავზე შეე ბუყების ავი ძახილი!
 ვერჰარნი! ელვების უდაბნოში სხვა ხეტიალი.
 საშინელების საყვირია შენი სახელი!

შენში თრთოლვია და მხიარულ ბრძოლის ზანზარი,
 ბედის წინაშე გაგიჟებულ ბრბოს მრისხანება,
 დიდი ქალაქი და ტყეები, მთვრალი ხანძარი!

მაგრამ წუთია და უმღერო ტანჯულ ქვეყანას
 ისე, ვით ხარი შორეული, უნაზეს ნანას,
 და ჩვენ გვიტაცებს სიყვარულის წმინდა ზმანება!

სტიუარტ მერილ.

კ. მენდელ.

შრომის ძეგლი.

ჩემს ლექსებს

ეჰ, აქვითიხდი ჩემო ჩონგურო,
და იწყრილეთ, სიმებო, ჩემო!..
ბევრ ჩაგრულთ შორის, გულო, ჩაგრულო,
შენ მაინც იცი ამ ხმების გემო!

რადგან, გვაღვებო რომ ჩამოწვება
და მკლავს სასტიკი ცეცხლის წყურვილი,
პეპა ქუხილით შენში ასტყდება
და ფრთებს ისწორებს ცეცხლის სურვილი.

ის ამ დროს ირგვლივ სევდის ნისლეზის
მიღატრად მზობია და უნდოთ შგები,
ცეცხლია ტვეა მისი ისრების
და ხმა იმათი—მეზია, მეზი!..

და შევბის მინდერებს, ამ წუთს დამზრალბეს,
გულსაკლავად რომ იყურებიან,
ჩემგან სალბუნათ გულის ნაპრალებს
სისხლის ცრემლებათ ეკურებიან...

ეს თქვენ ხართ, ჩემი ტყბილი ლექსები...
შეგ, ჩემო ფიქრო და ნაცევსებო,
გაშალეთ ფრთები! გასდგით ფესვები!..
თაფს შემოგველეთ, ჩემო ლექსებო!..

არ შეგართეთ უცბათ: საგუშაგოზე
აქ თვითონ მე ვარ სანდოთ და მტკიცეთ!

მტრებს პასუხს ვაძლევ თავ-თავის დროზე,
იმ თავიღებანვე რაც შემოგფუცეთ!

და თქვენთვის ტლანქად ხელის შეხება
ჯერ ქვეყნად ვერვის გაუბედნია!
ორბა თუ სცადა, წარსულს ეხება,
თუ მისთვის ბალიც წაუჯენიათ.

ჰმეს ვაჯაცობა, შინჯეს მდებრობა.
როცა ქურდულათ უტყედა ორი,
მაგრამ არ შერჩათ ეგ თავებდობა
და ბრძოლის ევლზე დასტოვეს მშორი!..

მოკვდა წარსული! ახალს ხანაში
ახალი გზა სჩანს ახალ მხარეში:
აქით—ყანაში, იქ—ქარბანაში
უსაზღვრო არის თქვენი თარეში...

გამეფდა იგი, რასაც ნატრობდით
და გაისწორა ჩაგრულმა ქედო,
ვისაც იმედით თქვენ სულ ათრობდით,
ვისთანაც სჭედეთ საფრთო ბედო!..

მას დღესაც თან სდევს ჩემი ლექსები...
შეგ, ჩემო ფიქრო და ნაცევსებო,
გაშალეთ ფრთები! გასდგით ფესვები!..
თაფს შემოგველეთ, ჩემო ლექსებო!..

სამოყვანე წიგნი

მოგონება

სამოყვანე წლები რუსეთში ერთი საუკეთესო, — რასაკვირველია, შედარებით, ხანას წარმოადგენდა, როგორც მწერლობის გამოცხადების, ისე საზოგადოებრივი მოძრაობის მხრით. საუკეთესო მწერალთა ძაღლებმა — ორმოციანი და ორმოცდაათიანი წლების, გერგერულდებულ გერგერანებმა, ამ ხანაში აიხსნეს ფრთა და, თუ კი ოდესმე — რევოლუციონერ ხანის გარდა, რუსეთში ბევრადიო ქადაგება ჰქონდა და გავლენიანი იყო, ეს სწორით ამ დროს. საუკეთესო კერნალ-გაზეთები ამ სამოციანი წლებში გამოდიოდა *). რომლებშიაც უკვე ცნობილი მწერლები და საზოგადოებრივი მოძრაობის ხელმძღვანელი ათავსებდნენ თავისი კალმის რიხიან ნაწარმოებს. ასეთი მწერლები და მოღვაწეები, როგორც იყვნენ ბელინსკი, ჩერნიშევსკი, დობროლიტოვი, მიხაილესკი, ნეკრასოვი, ტურგენევი, პისარევი, ზაიცევი და სხვა ბევრთა მაშინდელი მოწინავე საზოგადოება — განსაკუთრებით ახალგაზრდობა, მარტადი დაჟადათ. ამ ჩამოთვლილ პირთა მოღვაწეობას აძლევდნენ ბანს და ხანდისხან, მოძახილსაც საზოგადოებრივი გერგერები, ოკაროვი, ბაქუნინი და სხ.

ამ მოღვაწეობა ქადაგების მეოხებით წარმოიშვა იმ დროსვე რევოლუციონერ სხადსება ორგანიზაციები, რომელთაც ისე გაძლიერდნენ სამოცდაათიანი წლებში და რომელთაც დასახული ჰქონდათ არსებული წესწარმოების გარდაქმნა; ამათვე ქადაგებამ გამოიწვია და დაიჭრა მაშინდელი ძალდატანებითი რეფორმები, როგორც, მაგ. ვითომდა განათლებისუფლება გლეხობის, ახალი სასაჯულოების შემოღება, სამოქალაქო და საერაობო მმართველობის რეფორმა და სხ. ხალხს განათლების დარგშიც შეიტაცეს რამდენიმე — ვითომდა, შეღავათიანი ცვლილებანი, მაგ. მაღ. სასწავლებლების წესდებანი, მოსწავლე ახალგაზრდობის მოსასკიდათ.

შეუძლებელია გვერდი აუაროთ ამ ხანაშივე წარმოშობილ ახალგაზრდობაში, გერგერულდებულს, ნილიისტურ მიმართულებაში, რომელმაც გამოიწვია შეფარდებითი განხეთქილება მამებსა და შვილებს შორის. ჩვეულებრივ მოვლენათ შეიქნა, რომ რომელიმე წარჩინებული ოჯახიდან ქალი ამ ვაჟი სტრეფილი ოჯახს და მიდიოდა. ხალხში, სოფლად, ქადაგათ.

რა ლაპარაკი უნდა, რომ მაშინდელი მთავრობა გულგრილად არ შეჰყურებდა ზემოხსენებულ მოვლენებებს — მით უმეტეს, რომ მწერლობა „ერთობა“ ალკირაბსნილი შეიქნა, ეს ერთის მხრით და მეორეს მხრით, 1868 წ. კარაკოვოვის მიერ ნარტყოქ დაშლის წამლის სქნი კიდევ სდიოდა მთელს რუსეთში.

დღეს, მთავრობა თავისი არამც თუ არ იშლიდა, არამედ უფრო აძლიერებდა არსებულ რეჟიკიას. თავისი განდამიერებით და პოლიციით, გაშმაგებული სწავლობა; ჯაშუშობა ხომ ისე იყო გაძლიერებული, რომ ვიგინდარიან შეითხება — ესა და ეს ქება რომელია, — პასუხისუფლო, თავში გაგვიღებდათ — ჯაშუშობა ხომ არ მგითხებაო.

ერთის სიტყვით, ეს — ვითომდა, დიპლომატიური მთავრობა წარმოუდგენელ ბრძოლას აწარმოებდა მწერალთა, საზოგადო მოღვაწეთა და საზოგადოთ ახალგაზრდობის წინააღმდეგ, ვის არ ახსოვს, თუ რამდენი ამისანა მოღვაწე, ბევრნი სრულიად უღანაშულოდ, შეიქნენ მსხვერპლად მთავრობის იმ დროის სიმკაცრის; რამდენი იმთავჯანი სამუდამოდ დასახლდნენ თუ პეტერ-პავლეს, თუ შლისებურგის კაზნატებში, რამდენი კიდევ ციმბირის სხვა და სხვა მაყრუებელ ქალაქებში და სოფლებში იქნენ გადისახლებულნი, და სულ აღმინისტრაციის წესით; ამ დროსვე, რასაკვირველია, საუკეთესო კერნალ-გაზეთებიც იხურებოდნენ ან სრულიად ან დროებით.

სიტყვა მითხრანა და თავისთავად ეგების უნში შენელობა, მაგრამ იმ დროის დამახასიათებელ ორ შემთხვევას მოვიყვან.

გინაზიის კურსის დასრულების შემდეგ პეტერბურგს გაემგზავრე უმაღლესი სწავლის მისსაღება. მედიკო-ქირურგიულ აკადემიაში შევიდი. იმ დროის აკადემია ერთი საუკეთესო იყო საეგმო უფლებტეტა შორის რუსეთის უნივერსიტეტებში, როგორც უკვე ცნობილი გეროპაშია; პროფესორ-მეცნიერებით (სერნოვი, ბოტკინი, გრებერი, ბოროდინი (ქიმიკოსი თანაც გამოჩენილი კომპოზიტორი), ხლენიკოვი და სხ.), ისე სასწავლო საშუალებათა სიმდიდრით და მოწყობილობით (ლაბორატორიები, სხვადასხვა კაბინეტები, კლინიკები და სხ.).

სწორად იმავე წელს (1869) დასრულა აკადემიის კურსი ჩვენმა თანამეგამომცემმა, შემდეგ განთქმულმა მეცნიერმა — ფიზიოლოგმა ივ. თარხნიშვილმა, რომელმაც მისმა მოთაყვანე პროფესორმა აგრეთვე წარჩინებულმა ფიზიოლოგმა სერენოვმა ასეთი — მაშინ უღასკალი, სიტყვები წარმოთქვა: „თუ ჩემი თარხნიშვილი ნების პროსპექტმა არ ჩაყლაპა, ის შესანიშნავი მეცნიერი-ფიზიოლოგი იქნებაო“. — პეტერბურგში ნევის პროსპექტი იმითი იყო, სხვათა შორის, განთქმული, რომ ლამით „ლაშქრაპეკლებმა“ ხშირად ახამდნენ ხოლმე თავიანი ბაღში ახალგაზრდა ვაჟებს; თარხნიშვილისთვის კი ეს განსაკუთრებით საშუაო იყო, როგორც შესანიშნავი ღალახის და ყოველის მხრით მოხდენილი ყმაწვილი კაციისათვის. — თუმცა დანამდვილებით ვიცი, რომ თარხნიშვილი ქალების ერთმან მოტრეფილ იყო, მაგრამ მისი პროფესორის სიტყვები მაინც არ გამართლდა იმაზე: — როგორც მოგვსენებათ, იმან რამდენიმე წლის შემდეგ, მეცნიერთა შორის უკვე ცნობილი — ფიზიოლოგმა, თავის პროფესორის კათედრა დაიჭრა აკადემიაში.

პირველი შემთხვევა.

ვინც პეტერბურგში ყოფილა, მის „სახაფულო ბაღს“ უფროდ იცნობს. ეს ბაღი იმთავს იყო იმ დროს ცნობილი, რომ იქ ყოველდღე ხელშეწყობის ოჯახობა სკირაბობდა, — 12—1 საათამდე აღუქსანდრე მეროვი „შემოვიღოდა ხოლმე ბაღში აღმოსავლეთის ალაყაფის კარბით, ამ მხარეზე მდებარე სივანში გაივლიდა, მერვე შუა სივანში შეხედებოდა ოჯახობას და ერთად გაიქცაჯერებო-

*) „Соврем.“ „Отеч. Зап.“, „Дело“, „Русский Вестник“ და სხვ.

დნენ სასახლეში. ამ დროს ბაღის ამ მხარეზე სხვა მოსი-
რნა საზოგადოებას არ გააქაქებდნენ, მაგრამ, თუ სხვა
მოსიერზე ვინმე იქნებოდა, ეს უნდა გკონდობდა, რომ
გადაცემული ენდარბი ან პოლიციელი იყო ან კიდევ ჯა-
შუში.

ერთს ამისთანა სეირნობის დროს აღექვანდრე მეო-
რემ მოკრა თვალი მეორე ხეივანში მჯდომ ყმაწვილს,
შავათ ჩაცმულს, შავ-წვერ უღვაშიას, შავ გრძელ თმაშას
და თვალბუნე ჩამოფხრაწულ შავი ფართო კალთებიანი
შლიაითი. — დიანახა თუ არა, მიუთითა ყმაწვილზე უკან
მიმდევარ კაცს, — იცოდა უთუთო, რომ ეს ენდარბის
მოხელე იყო. — იმ წამშივე სტაცეს ხელი ამ ყმაწვილს,
გაუყვანეს ბალიდამ, ჩასვეს „ვანკაში“ *) პოლიციელით და
გაისტუმრეს. იმ დღიდან გაქრა ყმაწვილი და დღესაც არ
იკანა თუ ვინ იყო ის ყმაწვილი ან სად გადაკარგეს. —
ამბობდნენ მხოლოდ, რომ იმ დროს, ვითომც ესეთი ქა-
რთვით, უნივერსიტეტში მოსწავლე, ვინმე ნაცვლიშვილი
დოიკარა პეტერბურგში.

რა ლაპარაკი უნდა, ყმაწვილის დანახვაზე აღექვან-
დრე მეორეს ნივლისტი წარმოუდგა თვალწინ და კარა-
კოხოვის დამბახა...

მეორე შემთხვევა.

როგორც ზევით მოვახსენეთ, საზაფხულო ბაღი,
ხელმწიფისა და მისი ოჯახობის სეირნობის დროს თავისი
თავით, ხანდისხან ძალდატანებითაც, ორად იყოფოდა, —
აღმოსავლეთისა და შუა ხეივანებში ეს ოჯახობა სეირნო-
ბდა, დასავლეთისაში, „მარის მინდორის“ მხარეზე, — სხვა
მოსიერნა საზოგადოება, რომელიც ამ დროს ზღვით მოა-
წველობდა ხოლმე ბაღს.

ერთ დღეს მეც გავერიე ამ მხარეზე მოსიერნე სა-
ზოგადოებას. ესეირნობდი, მეთქი, რომ ვსტევა, მეტი
იქნება, უფრო ნამდვილი კი — აქ მოსიერნე ტალღის მიე-
ყავდი. — ამისთანა სეირნობის დროს მივიხედ-მოვიხედე
და დავინახე, რომ ხალხი შეინძრა, ყველა ქულ-მოხდილია,
რომ ეკითხებ — რა ამბავია მეთქი, — მითხრეს და მიმითი-
თეს ხელმწიფეზე, რომელიც თავის ოჯახობას შუა ხეი-
ვანში უნდა შეხვედროდა. — ოჯახობიდან კარგა მანძილი
იქნებოდა, რომ ამათ მოსკოლდათ ორი, ერთი-ერთმანეთ-
ზე გამოჭრილი და ყუთებით ვეგებრილია სეტყრები და
გამოჭრებინ ხელმწიფეთაგან, მივადინე და დაუწყეს
მას ალერსი.. მე ამ სურათს შეერჩი და ქუდის მოხდა
აქი სულ დამაეჩიწადა. — ამ ყოფაში ერთი ახალგაზდა
ყმაწვილი ამტკრილიადა და ჩვენს შორის ასეთი დია-
ლოგი გაიმართა:

— თქვენ, ყმაწვილო, უშუალოდ, პირველად ხართ
ამ ბაღში?

— დიახ, პირველად.

— უშუალოდ პეტერბურგშიაც ახლა ჩამოსული —
ბრძანდებით?

— სულ რამდენი თვეა.

— ალბათ არ იცით, რომ ხელმწიფე რა მანძილზე-
დაც უნდა იყოს, ყოველთვის ქუდი უნდა მოიხადოთ მის
დანახვაზე.

*) ერთხელნაირი პატარა გეტლი.

— ეს როგორ არ ვიცო, მაგრამ ხელმწიფესთან და-
ლგისას ალერსმა გამოიტაცა და ქუდის მოხდა დამავიწყდა.

ამ მსაუბრეთი მივალწიეთ კიდევ ბალიდამ გასავალ
კარებთან. — აქვე ჩემმა მესალმებრმ თვალი ანიშნა ჩემზე
პოლიციის მოხელეს, ამახაც აქვე მდგომ პოლიციის და-
რავს გადავხე — წაიყვანეთ ეს ამა და ამ უბნის საზოგა-
დოლოში და მეც ეხლავე მოვალ.

— რაშია საჭმე, მეთქი, რომ შევეცითებ, — მომიგო, იქ
შეიტყობათ...

საღმე იყო, გაუყვეო პოლიციის დარავს. — ნახე-
ვარი საათის სიარულის შემდეგ, შევხევეყნი დარავს რომ
ჩემი ხარჯით, რასაკირველია, ვანკაით წასვლიყავით..

— არ ღირსო, მითხრა, სადაცა უკვე საბოჭალო-
ში ვიქნებითო.

როგორც იქნა მიზანს მივალწიეთ.

შევედით თუ არა, პოლიციელმა მისაღებ ოთახთან
დამსვა გრძელ ძალზე და თანაც გვერდზე მომიჯდა.
გავიდა ერთი საათი, ორი, სამი, — ჩემი გამომგზავნილი
პოლიციელი არსად სჩანს! — უკვე საღამოს ხუთი საათია..
ვეხეყვები ჩემს მომყვან დარავს — აი აქვე რასტყარანია,
მგონი და წაივდეთ ერთად ვისადილოთ, მეთქი..

— რა დროს სადილზე ფიქრია, შენ დალოცვილო-
ვო, მომიგო, და ამ დროს, მე რომ გამომგზავნაშის პო-
ლიციელიც მოზრბანდა, თან ჩემი ბაღში მოსაუბრეც
მოჰყვა.

ორივე მეორე ოთახში შევიდნენ, ალბათ ბოჭაულის
კაბინეტში.

ცოტა ხნის შემდეგ ისინი გამოვიდნენ და მე შემი-
ხმეს კაბინეტში. — გრძელ და ფართო მაგიდასთან იჯდა
ხანში შესული კისფერ სათვალარი კაცი, რომელმაც
ძალიან ზრდილობიანთ მამითიან მის პირდაპირ კრეს-
ლოზე და დამბანდითო, მითხრა..

— ვინ ბრძანდებითო, — მიკითხვა.

— მედიკო-ხირურგიული აკადემიის პირველი კურ-
სის სტუდენტი.

შემდეგ ჩვეულებრივ კითხვებზე ვუპასუხე: გვარი,
სახელი, რომ ქართული ვარ, ქრისტეს სარწმუნოების,
19 წლისა, სულ რამდენიმე თვეა პეტერბურგში ვარ,
ეკუთვრბ ამ და აქ..

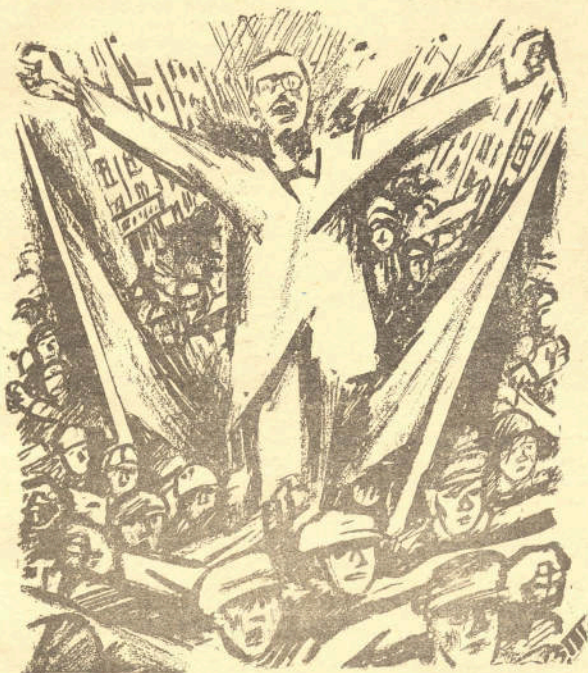
— გათხოვთ, აი, ამ ქალაღზე გამოიყვანოთ საზაფ-
ხულო ბაღის მოხაზულობა, — სად იყავით თქვენ, ხელმწი-
ფე რომ შემოვიდა ბაღში და ოჯახობას შეხვდა, რა მან-
ძილი იქნებოდა იქედამ თქვენდამი?..

ყველაფერი ეს მოვხაზე და აღვინშენ..

ეს ყველაფერი კარგი და მე უკვე მომახსენეს, თუ
როგორ მოვიცდიათ, რომ ქუდის მოხდა დაგვიწყობათ. —
ეს არასაღეს არ უნდა დაგვიწყდეთ, რომ — რა მანძილ-
ზედაც დიანახოთ ხელმწიფე, მაშინვე ქუდი უნდა მოი-
ხადოთ. — წაბრანდით სახლში, მაგრამ ერთი თხოვნა უნ-
და შემინსულეთ: — საზაფხულო ბაღში არ შეხვიდეთ სა-
სეირნოთ იმ დროს, როდესაც იქ ხელმწიფეა ოჯახობით.

მივეცი პირობა და დიდის მადლობითაც გამოვესა-
ლმე. — გამოვიდი თუ არა საბოჭალოდამ, ჩაუყვეი ვანკა-
ში და მივაშურე ბინას, სადაც რამდენიმე წ. არი „კოლო-
კოლისა“ მქონდა და კიდევ რამდენიმე სურათი აკრძა-
ლული მწერლებისა და საზოგადო მოღვაწეებისა.

კარლ ლიბკნეხტი

...მარად იტნება მებაზობზე მებრძოლ გმირებთან...

წარმოვიდგა, რომ ბინა უკვე განზრეკილია და რაც რამ აკრძალული მქონდა, წაღებულა.

ბინაზე მოსვლისათანავე, ღიასახლისის ვკითხე—ხომ, არეინ ყოფილა, მეთქი, პოლიციიდან.—არაო, რომ მითხრა, ცოტა არ იყოს დაეშვებოდა.

—შესაძლებელი იყო, აწი მოსულიყვენ და რაც რამ აკრძალული მებადა, ყველაფერი ღიასახლისის შვეანახუნე.

მეორე დღეს აკადემიაში წავედი. ლექციები ჯერ დაწყებული არ იყო, მოღის ჩემთან პედელი—ინსპექტორი გიხმობო.

ვერ წარმოვიდგინე—თუ რისთვის მიხმობდა ინპექტორი.

შვეალე კარი მის კაბინეტში თუ არა, სიცილით მეკითხება—რა ამბავი შეგმთხვევიათ საზღუდულო ბაღშიო?

—მეც ყველაფერი ვუამბე.

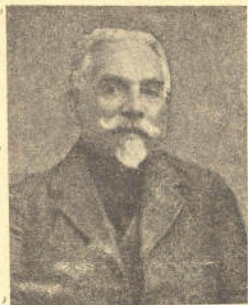
—თქვენს ღმერთს შიამაღლეთ, ნუ დადიხართ სასიეროდ საზღუდულო ბაღში, ზომ იცით, რომ იქ ხელმწიფის სეირნობის დროს ათში უეჭველად ერთი ჯაშუშია,—მიბრძანდით ლექციაზე.

ამასაც დავეირდი სურვილი აღეფსრულო, და—მართლაც, ამის შემდეგ პეტერბურგში კიდევ ერთი წელიწადი დეირი და საზღუდულო ბაღისაკენ არც კი გამიხედნია.

აქ შესანიშნავია სისწრაფე მიმართვისა პოლიციისა და აკადემიის შორის მისთანა უბრალო საქმეზედაც კი, რომელიც მე შეგმთხვე.

ივ. მესხი.

ალ. ჯაფარიძის ავტობიოგრაფიის ცოცხალი მოწმე:

ლუარსაბ ხელაძე.

ალექსანდრე ჯაფარიძე

მოგონება ასოთ-აშუგობისა

გამარჯობა თქვენი, ი, მუშანო, გამარჯობა, როგორა ხართ, აჰ, ჰქენკავთ რაღა ქათმებდავით!.. (წყობას ეძახდა ასე), შემოვიდა სტამბაში ერთხელ სანდრო და მზიარულად შემოგვცაბა.

ყველას, იქ მყოფთ ალექსანდრეს მსოვლით ღიმილი მოგვივიდა სახეზე და მზიარულად განეგარჩეთ წყობა.

— აბა, პლატონ! (ასოთ-აშუგობა) ჩემი „ელგუჯა“ როგორ არის, იწყობა, თუ არა?

— როგორ არა, პლატონ! ცოტას თუ მოითმენთ, კორექტურას მოგართმევთ გასასწორებლად, მიუგო ასოთ-აშუგობმა.

— ძალიან კარგი, ჩემო პლატონ, ძალიან კარგი, ცოტა-კი არა, გინდა, ორი საათი დაეიცადო და გაეცაწორებ კიდევ აქვე.

მაშინ „ელგუჯა“ პირველად იბეჭდებოდა წიგნად ე. ხელაძის სტამბაში და გასენეხებული სიხარულით ფეხზე აღარ იდგა; იმაზე წინ-კი ცალკე წიგნაყბად გამოსცა თავისი „ელისო“, „ცოკო“, „პარსენა“ და სხვა.

განსვენებული ყველაფერ საგანზე ძალიან დაკვირვებული კაცი იყო. თვითოვლ ასოთ-აშუგობთან მივიდოდა, მზარზე ხელს დაჰკარებდა და ჰქითხავდა: „შენ რაღას აწყობ, პატარაუკ?“

— მეც „ელგუჯას“ ვეწყობ, პატონო! მიუგო პატარა ასოთ-აშუგობმა.

— მართლა! გესმის, რასაც აწყობ?

— როგორ არა, პატონო.

— მერე, მოგწონს თუ არა?

— მომწონს-კი არა, პატონო, კითხვას რო ვიწყობ აღარ მინდა, რომ მოგწოდებ, მიუგო პატარამ.

— ყოჩაღ, ყოჩაღ, ჩემო პატარა! ღიმილითა და თავზე ხელის მოსმით უთხრა განსვენებულმა პატარა ასოთ-აშუგობს.

— პლატონ! კარგი ხელობაა, აი, ეგ თქვენი ხელობა, ბა, კეჟუ-გონებას უთხრის ყმაწვილს, არა?

— ეჰ, ასე გვინათი თქვენ ალექსანდრე—ამოხ-ერთი დაიწყო უფროსმა ასოთ-აშუგობმა—კარგია, გარეგნობით კარგია, მაინა ჩუქვირდებით საწყეს;—კარგი იქნებოდა მაშინ, რომ რიგინი წეს-რიგი გვექონდეს სტამბებში შემოღებული, თორემ ესლა რა: ათი და თექვსმეტი საათი? განუწყვეტლად ფეხზე დგომა სტამბის აყროლებულ ჰერში და თვალზე-გამოქიმილი ღედანში (კეჭრა რა ხეირს დაყარის მომშავეს).—თუ მომშავეს რიგინი ჯამაგირი ეძლევა და უფასოდება შრომა, მაშინ ის ჯაფი-სათვის აღარ ინაღლებს; მაგრამ ეს ასოთ-აშუგობლობა ესეთი უმადურა და დაუფასებელი შრომაა, რომ ძნელად თუ რომელიმე ასოთ-აშუგობი ემყოფილი იყოს თავის ჯამაგირისა. ჩვენი შრომა და წვალება რაც ღირს, იმის მემადესაც ვერ ვიღებთ ხელე.

— ეგ არ არის სასიამოვნო ამბავი;—დალონებით წარმოსთქვა განსვენებულმა ალექსანდრემ—თქვენი ხელობა ყველა ხელობაზე მაღლა უნდა იდგეს, რადგან დაახლოვებულ ხართ ლიტერატურასთან და გვერდში უდგებათ მწერლობას, რომელიც წარმოადგენს წარსლის სიპართლისას და თავისუფლებისას. მართალია აქ ვერ არის, როგორც ვხედავ სასურველ ნიადაგზე სტამბის საქმე დაყენებული, თორემ სხვა ქვეყნებში-კი კარგად არის სტამბების საქმე მოწყობილი.

ჩვენ ვთხოვეთ განსვენებულს რომ ემზანა ევროპის სტამბების მდგომარეობა და აგვიჩურლა კიდევ. —ყველა სწენად გადავიწყვიტოთ და აღტაცებით მოგველოდით ჩვენ ბედ-ილაბურ ლაპარაკსა.

— ევროპაში—განაგრძო განსვენებულმა ალექსანდრემ—სასურველ ნიადაგზე სტამბების საქმე დაყენებული. თვით სტამბა არის მოთავსებული კარგი ჰაერისთვის სახლის მეორე სართულში. სუფთად გალავნილია; სადაც ასოთ-საქრეფი განაყოფიანდაა არის, იქ როგ-რივად ყვავილები არის ჩამწყვიტებული, რომ ასოთი მოწყობილი ჰაერი გაიწმინდოს, რადგან უამისოდ ცუდად მოქმედობს სტამბის ჰაერი მომუშავეთა ორგანიზმზე; საბედ-და-ვი, საწყობი და კონტორა ყველა ესენი ცალკე-ცალკეა მოთავსებული სუფთად. გარდა ამისა ასოთ-აშუგობნი სუფთად ჩამყვნილი არიან, აქვთ საკუთარი კლბები, აქვთ აგრეთვე საამზანაო კასი დააწესებული, რომელშიაც მონაწილეობას იღებენ ჟურნალ-გაზეთების რედაქტორები და თანამშრომლები, კასის მმართველ-გამგებზეც ამათ ხელშია. ასოთ-აშუგობს და აგრეთვე ყველა წევრ-თავის შეუძლია საკირობების ღირს ფული რამდენიც უნდა გამოიტანოს კასიდან—კასი იმდენად მდიდარი აქვთ, რომ წევრს თუ ვინმე მახლობელი მოუკვდა, ან თვითონ მოკვდა, გამოუღის სამარხი ფული. ასოთ-აშუგობი მაინა ახალგაზდა და ჯანი მოსდევს, მუშაობს არჩინად, მოხუცდება და საზოგადოების დაღვინებით ეძლევა კასიდან სიყვლილმანის სარჩენი ფული აგრეთვე სცემენ სხვა და სხვა წიგნებსა და ჟურნალებს, რომელთაც დიდი სარგებლობა მოაქვთ ხალხისათვის და სხ. აი, ამანაირად არის იქ სტამბის საქმე დაყენებული.

*1) მზირად გაზეთებზე (დღიურზე) 16 საათზე მეტს მუშაობს ასოთ-აშუგობი. „ივერიის“ ასოთ-აშუგობი მზირად 16 საათზე მეტს მუშაობენ.

ამით დაასრულა ალექსანდრემ სტამბის ამბავი და ჩვენ კიდევ გასტუმრებულები შეესტკვროდით, თითქმის სიზმარში ვიყავით. ამ დროს წამოადგა წინ პატარა ასოთ-ამწყობი, სახე-წამოწმობელი და თვალეზში ცრემლები-მოჩურჩული ამ სიტყვებით:

— აბა, ბატონო, აქაური სტამბები ნახეთ, რა დღე-შინა, სადაღაც სარდაფში, სულ-ერთიანად არეულ-დარეული ერთმანეთში, მაშინა, საწყობი, ნავაგი და ჯანდაბა; ხეირი რავე დაგვეყრება ამისთანა სტამბებში მოშუშავეს...

ალექსანდრეს გაუცვივრდა ყმაწვილის ამნაირი ალეღვებელი ლაპარაკი და სიცილითა და თავზე ხელის მოსმით ანუტყმა:

— გულს ნუ გაიტყვ, ჩემო პატარა, რა ეწყობ, ჯერ ასეა, მერვე გაუმჯობესდება, ყოველთვის ხომ ესე არ იქნება...—მერე ყველას მოგვამართა და გვითხრა:

— რამდენი იქნებიან სულ ასოთ-ამწყობნი ტფილისში?

— ორასზე მეტი ვიქნებით ყველა ტომისა-მეთქი, ევთხარი.

— არა, მარტო ქართველები?

— ძალიან კოტა, ესე ოცამდე არც-კი ვიქნებით-მეთქი.

— რათა ხართ ეგრე კოტა?

— იმიტომ, რომ პირველად ბევრს იზიდავს სტამბა შევირდებს; რამდენიმე ხნის მუშაობის შემდეგ ხელავენ, რომ შრომაში არ აძლევენ იმის ნახევარს, რაც ღირს იგი და ამისათვის თავს ანებებენ და სხვა უკეთეს საჯანსალო საქმეს ჰკიდებენ ხელს.

— აი, ყმაწვილებო, თქვენ რომ ერთობა ჰქონდეთ, კარგათ მოაწყობთ თქვენს საქმეს. ოცამდე ქართველი ყოფილხართ, შეადგინეთ ამხანაგობა და ყოველ თვე გაადასდეთ რამოდენიმე მანეთი, ასე ერთ წელს შემდეგ პატარა თანხა გაიჩნდება; მეც მოვიტოვო საქმეებიდან თუ არა წესდებას შევიდგენთ, ან გამოვიყურე, როგორც უნდა იმოქმედოთ. თქვენ დიდი საჭირონი ხართ ჩვენთვის. თქვენ რომ კარგ ნიადაგზე იყოთ დამდგარი, დიდ სარგებლობას მოუტანთ საზოგადოებას; მაგ. როგორც იად-ფასიან წიგნების ბეჭდვა და სხვა, მეც ვეცდები აქაურ გაზეთების თანამშრომლებსაც მოველაპარაკო და ამ ქაშის საქმე მოგვავიროთ მაინც, რომლის დაარსებაც იმათთვისაც უშეძელი ხეირია.

ჩვენ ყველას ღიღად „გავგებარდა ამისთანა კეთილი საქმის რჩევა“ ალექსანდრესაგან და დიდი მადლობა გადავუხადეთ.

განსვენებული ალექსანდრე მართლა რომ შესანიშნავი კეთილი კაცი იყო. იმას თან დაჰყავდა მაშინ სტამბაში ერთი ახალგაზრდა სომეხი, რომელიც განუზოგბულად იმასთან იმყოფებოდა და ქართულ ენას და მართლ-წერას ასწავლიდა; სწავლობდა აგრეთვე ასოთ-ამწყობას; და, აი, განსვენებულის წყალობით რამოდენიმე წლის იმასთან შეტყაინებისას შემდეგ, ეს ახალგაზრდა სომეხი, იმდენად გაწირვინა და დაახლოვნა ქართულ ენაში, რომ დღეს თამაშად ქართულ გაზეთის რედაქციაში პირველ თანამშრომლად მოაქვს თავის თავი და მეთაურ წერათნებსაც კი გვიცხობს ხოლმე. აი რას ჰქვია დაუღალავი შრომა მწერლისა, წერითაც და საქმითაც.

მანამ „ელგუჯა“ აიწყობოდა, მუდამ დღე დადიოდა

განსვენებული სტამბაში და მუდამ სხვა და სხვა საგნებზე გვესაუბრებოდა ჩვენა და საკითხილოდ. გამოავდა თუ არა „ელგუჯას“ წყობა, უკანასკნელი კორექტურა წაუვლე სახლობი და ძალიან გაუხარდა, აბა ჩემო ლუარსაბ, დააქტარეთ ბეჭდვა დღეს-ხალა და ზეგ მაინც ბილეთი გამოვიტანათ კომიტეტიდან, რომ მივსცე ბარემ მალაზიებში გასასკიდათ.

მეც შევიბრდი უშეძელად მოვასწრებ-მეთქი და გამოვბრუნდი. დანიშნულ დღისათვის ყველაფერი მოვაშალე; წიგნები სულ დამხაზდა და კომიტეტშიც წარვაღვინეთ კანონიერი რიცხვი წიგნების; იმ დღეს ბილეთი ევლარ მომცეს და მეორე დღისათვის გადადეს. მეორე დღეს ალექსანდრეც იდრე მოვიდა სტამბაში, აბა, ლუარსაბ, მიიტარე ბილეთი?—არა, ესეაღე უნდა წავიდე ზეგ-მეთქი. ის იყო, უნდა წავსულიყავი კომიტეტში, რომ მოვიდა წერილი საცენზურო კომიტეტიდან რომ ზოგიერთი მიზეზების გამო „ელგუჯა“ აღარ გამოვა და ავაღუბდა სტამბას, რომ მეორე დღეს ჩაებნებინა სრული რიცხვი დაბეჭდილი ეგზემპლარებისა. ამ ამბის შემდეგ ალექსანდრე მკედარს დაემსავაგს.

განსვენებული ალექსანდრე ამის დარღვე სოფელში წავიდა და დიდხნობამდის არ ჩამოსულა ტფილისში. ეს ამბავი იყო 1884 წ.)

ასოთ-ამწყობი დ. ხელაძე.

როგორც ზევით აღვნიშნავ „ელგუჯა“ პირველად დაიბეჭდა 1883—1884 წწ. ექვთიმე ხელაძის სტამბაში და არა გრიჭოვის სტამბაში, როგორც ამას აცხადებს ზ. ჰიჭიანი.

გრიჭოვი იყო წიგნების გამომცემელი და, რამდენადაც მე მასსოფს, „ელგუჯაც“ იმის ხარჯზე იბეჭდებოდა.

„ელგუჯას“ ვაწყობდით სამი ასოთ-ამწყობი: უფროსი ჩვენში იყო პლატონ გოგუაძე (ღრმათ მოხუცებული ახლა გურიაში სცხოვრობს), მელიტონ ჯენტი (მოკლდა) და მე—ვაწყობდით გაზეთებიდან და კარგა ნაწილს ხელნაწერიდან, რომელიც მოჰქონდა თვით ყაზბეგს. კორექტურას ასწორებდა თვითონ ალექსანდრე მომეტებულად სტამბაში.

განსვენებული მოუთმენლად ელოდა წიგნის გამოსვლას, იმიტომ გვაჭკარებდა აწყობას და გათავებისას „მალარისაც“ გვპირდებოდა.

წიგნის ბეჭდვა დამთავრდა. მხოლოდ გამოშვების ნებართვა უნდა აეცეო და ამ დროს მოგვდის საცენზურო კომიტეტიდან ბრძანება წიგნის დაგვიტეხისა. საცენზურო წიგნში აღნიშნული რამდენობა წიგნებსა მე ჩავაბარე საცენზურო კომიტეტს და როგორც შემდეგში გავიგეთ დიწვეთ კიდეც, როგორც იყო ერთი ცალი გადავარჩინე. 10—15 წლის განმავლობაში ეს წიგნი ხელედან ხელში გადადიოდა წასაკითხთან და ბოლოს წამოგზამა-კი უკან აღარ დამიბრუნა.

„ელგუჯას“ კონფისკაცია ძალიან ცუდათ იმდემეც და აღ. ყაზბეგზე, ავად გახდა და სოფელში წავიდა. როგორ უყურებდნენ ალექსანდრეს სტამბის მუშებზე?

ალექსანდრე თავისი უბრალო კაცით, რომელიც მაშინდელ მწერალთა შორის ძალიან იშვიათი იყო, თავი შეაყვარა მუშებს.

მანამ წიგნის ბეჭდვა დამთავრდებოდა სულ ჩვენ შორის ტრიალებდა. მის დაუსრულებელ ოხუნჯობას, ანეგდოტებს, გულწრფელ საუბრებს და ენა-მახვილობას აღტაცებაში მოჰყვდა მუშები.

ხშირად სტამბაში დარჩებოდა ხოლმე, იქვე დასწერდა და გადმოეცემა ასაწყობ მასალას.

ალექსანდრეს მოსელო სტამბაში სიცოცხლე იყო მუშებისათვის, რომ კიდევ ახალ-ახალი რამ გაცემო.

და ამ ანაირ კაცს, რომელმაც ათეული წლები თავისი მუშაობით მწერლობის ასპარეზზე, ჩვენ შორის გაატარა და რომლის ტყბილი საუბარი, ენა-მახვილობა და მკვერმეტყველობა ჩვენთან—იყო იგივე წარმატატი მისი

ალ. ყაზბეგის ავტოგრაფის ცოცხალი მოწმე:

ნატო მესხი.

ჩემი პასტარა მოგონება.

მასხოვს განსვენებულმა ჩემმა ქმარმა კოტემ წამიყვანა თავის ძმა სერგეისთან, „დროების“ რედაქციაში. სერგეი იქ არ დაგვიხვდა. იქ იყო მისი მეუღლე კეკე და ალექსანდრე ყაზბეგი. კიდევ ვილაცა ხელმ გათხუზნული, ტუტქიანი კაცი, რომელიც დასტკეროდა მაგიდასთან მჯდომარე ყაზბეგს. ალექსანდრე გაქჰარებული სწერდა რაღა-

მოთხრობები—ახლა გამოსულან ვილაყები და ცილის სწამებენ მწერლობაში.

თქვენ რომელთაც ასტებზე განვაში ამის გარშემო, უნდა გაინტერესებდეთ „რაღაცა“ და ვნებათ დაჯგოთ რამდენიმე გულშეკრული, მაგრამ ჩვენ იმის ცოცხალ მოწმეებს ექვსაც კი ვერ დავივიანებთ ალ. ყაზბეგის „ელეუგას“ ავტოგრაფში.

ქართულმა საზოგადოებამ მიიღო ალ. ყაზბეგისგან განძი—მისი ნაწარმოების სახით. ალ. ყაზბეგს-კი ამაში არავითარი სასყიდელი არ მიუღია და ბოლოს მშვიდრად კი გადაიცვალა.

მაგრამ ყაზბეგმა თავისი დაუღალავი უსასყიდლო მუშაობით აიგო ხელთუქმნელი ძველი ყოველთა ქართველის გულში, რომელიც არ წარბოცება.

ლ. ხელაძე.

კას. კოტემ შენიშნა: ოპო, სანდრო სწერს და სულთამბუთავი თავზე ადგიაო!

ამ შენიშვნაზე ერთიც არ მოხიბდა. არც სალაში მოგვცა, ისე განაგრძობდა წერას თითქმის არაფრის ესმობა, თუმცა ერთ მაგიდაზე ისხდნენ ყველანი, ვინც კი იქ მოღვაწეობდა. როცა გაათავა წერა, იქ მდგომი მისწვდა, აიღო გაშლილი ახლათ დაწერილი ფურცლები და არც კი გააშრო, ისე გაიქცა.

როცა შინ დაებრუნდით, შევეჩითებ კოტეს: რათ მოიქცა ასე და ან რას სწერდა მეთქი. კოტემ მიამბო: ეგ არის სანდრო ყაზბეგი, დიდი მწერალი და ბელეტრისტი. უნდა მოგახსენოთ, სიტყვა „ბელეტრისტი“ არ ვიცოდი და მაშინ პირველად გავიგე, რომ მოთხრობების დამწერს ეძახდნენ.

მოთხრა, სანდრომ დიდო სახელი გაითქვა და რამდენადაც უნიკო მსახიობია, იმდენად დიდად დაჯილდოებულია მწერლობაში. ბუნებას მიღვია ნიჭი წერისა და ფეხების თამაშობაში!

შესანიშნავი მოცეცხვე იყო. ძალიან ხშირად ვიკრიბებოდი რედაქციაში საღამოობით რამდენიმე კაცი და ერთი აურზაური გვქონდა. მაგრამ სანდრო მაინც თავეჩაღუნული სწერდა. წინ ელა „დროების“ ნომერი. სერგეი ხშირად გვეტყოდა, სანდრომ ასეთი წერა რომ არ იკოდეს, რა მეშველნობაო: სხვას მაგის ალგას გონება დეკარტობდა თქვენს ყვირილში.

ამის შემდეგ, იმისი ნაწერები ძალიან დიდ შთაბეჭდილებას ახდენდა ჩემზე. დიმიტრი ყაზბეგი ერთხელაც არ უხსენებია კოტეს. არ ვიცი იცნობდა თუ არა.

ნატო მესხი.

ალ. ყაზბეგზე

მეც მინდა ორიოდ სიტყვა ესთქვა ალ. ყაზბეგის შესახებ. გული ამედგრა ამდენი ცილისწამებით ისეთ კაცზე, რომელსაც ეს არაფრით არ დაუწახალურებია.

ბევრი მითქმა-მოთქმა და აყალ-მაყალი გამოიწვია ალ. ყაზბეგის თხზულებებმა. სრულებით უდანაშაულო ადამიანს უნდათ ღირსი მოსეხონ, დამატკიონ, ვითომ ალ. ყაზბეგის თხზულებები მეტი ნაწილი მისი დაწერილი არ იყოს, არამედ ღმრ. ყაზბეგისა. ეს ყოველ სიმართლეს მოკლებულია.

მე ჯერ კიდევ მოწაფე ვიყავი და ეცხოვრობდი ტფილისში ჩემ ძმა სერგეი მესხთან რედაქციაში, როდესაც პირველად ვნახე და გავიცანი ალ. ყაზბეგს.

რედაქციაში ბევრი იმ დროინდელი მოწინავე ქართველობა იკრიბებოდა და დასუსრულებელი მსჯელობა და დავა ჰქონდათ პოლიტიკაზე, მწერლობაზე, ხელოვნებაზე და ქართულ თეატრზე. ყაზბეგი იჯდა სერგეის მაგიდასთან და სწერდა, სწერდა მოუწყენრად. მე ძალიან მივიჩიოდა, რომ იქვე, მეორე ოთახში ხმურობა მას ხელს არ

უშლიდა. იმ დროს იბეჭდებოდა „დროებაში“ მისი თხზულებები „ელაფუჯა“. დიდად გატაცებული აღ. ყაზბეგის წიგნებით, მე სულწასული ეგოლოდებოდი, მეორე დღის ნომერი, რომ წაშეთხა გავმოკლები.

საეკრეოლო იყო სანდროს მოუხვედარი მოშაობა, თითქმის საწვლელიც არ გახსენდებოდა თუ არ მოუტანა. იმის ჩანს და საუბრის მიმართული ყოველთვის მე ენაყავი ხოლმე და მუდამ დიდ მადლობას ვუბრუნებდი იმისათვის. ერთი რამ არ მოშწონდა იმისი: ერთობ თავზე ხელდასხმული იყო სისულელის მხრივ. წერას დროს ის უბიძგანდა არ იზიარებდა თავის პატარა მაიმუშს ეკავს, რომელიც გასაოცრად მიჩვეული ჰყავდა და მეტად ანებივრებდა.

მოგონება სანდრო ყაზბეგზე

მე ესწავლობდი ტენიორ სსსწავლებელში. ჩემთან ერთად სწავლობდა სოლომონ ყაზბეგი, ჩემი ძალიან დამეგობრებოდა. იგი პანსიონში სცხოვრობდა, შაბათ საღამომად ორბაბან დილაზედ სულ ჩვენსა იყო. ხშირად დავდიოდით სანდროსთან, ნაშეგებად იმ დღეებში, როდესაც ქართული წარმოდგენები იმართებოდა. სანდრო მაშინ თამაშობდა სკენზე. უნდა მოკვასნობი, რომ ევრაფერი მსახიობი იყო, მაგრამ საუცხოოდ თამაშობდა ჩვენთან, ლექსებს კითხულობდა მშვენიერად. ასე, რომ მის წყალობით დღემდე წარმოდგენას ვესწავლობდით.

სანდროს გარდაცვალების შემდეგ ღია ყაზბეგი რამდენიმე თვე ცხოვრობდა ჩვენს სახლებში, იმ ოჯახში, სადაც პირველად სანდრო ენახე. იმ ხანებში დიდი მითითა-მოთქმა იყო სანდროს პლაკატობაზე. რამდენჯერმე შევეცითებ ღიას, მაგრამ ცივი უარი მივიღე. ბოლოს ისე გადავიკიდე, რომ ვათქვინებე შემდეგი: როდესაც დიმიტრი გარდაიცვალა, ჩვენ არც ერთი არ ვიყავით იქა სანდროს მეტი. დიმიტრის სახლში ტახტი დგება, ტახტის შუაში, კედლის განჯინა იყო, იმ განჯინაში იყო მთელი ნაწერები დიმიტრისა, სანდროს ეს გამოუვალები და საძლად დაემალო. ერთ დღეს უცხად ენადრებები დავიკნენ დიმიტრის, დიდხანს ჩხრიკეს დიმიტრის სახლი. დიმიტრი ვერ იცნეს, გლეხური ტანისამოსი ეცვა და კომპლიმენტი. თვითონ დასუღეგებდა გასაზიარებლად, როგორც მოკვამაირე. ენადრებში რომ წავიდნენ, მოვიარა გლეხურებით სანდრო დიმიტრისთან და უთხრა მეც ძალიან შეშინდა, რომ არ გავცხრიკავთ, რაც რამე მქონდა საეჭვო, სულ მოკვამაირე დამაბლავი. დიმიტრიმ გაიოლია და უთხრა: განა შენისთანა „დლოკებსა“ ჩხრიკებენ; არ რა ეტონდა დასაბლავი.

თი არის ღიას ნათქვამი ჩემთან. ესევე ნათქვამი აქვს იმ ოჯახის ერთ კალთაზე, რომლებიც ჩვენს სახლში იდგნენ. იგი გილცო ცოცხალია. ამ დღეებში ველაპარაკე და რა ლაზმა მაიმომ იმანაც იგივე გაიმითვრა.

ერთ საიდუმლო ლაპარაკში ყური მოვიკარი ვითომ ღიას მოსწონდა სანდრო, უფროა და სანდრომ არ თანაუგრძნობა. ამის გამო მოვიგონე ეს ტყუილი, რომ საზოგადოების წინაშე შეერცხებინაო. ეს უამრე ზემოდ მოსყენებულ ქალს. იმას სიკოლადაც არ ეყო. რას ამბობ, ღიას ყურადღებასაც არ აქცევდა სანდროს, ხანდახან პასუხსაც არ აძლევდა.

ზაფხულობით და დიდ უქმეებში ტენიორ სსსწავლებელში ვეცოდებოდა უფასო მიღებით ბათუმამდე და ბაკუმდე. ერთი ზაფხული მე და სოლომონ ყაზბეგი სხვათა ერთად წყვედით ბათუმში. იქიდან დამბრუნებისას გრაქალის ხიდი გატყეხილიყო. ჩამოგვყვას მგზავრები, გადავლით ფეხით ხიდზე, დაუწყებოდა ლოდინი თბილისიდან მხოლოდ მატარებელს, ხალხი წაიდავას ნაპირებზედ გაიშალა. იქვე ენახეთ სანდრო ჩემდანი თხელში. თურმე აქარა-მოხელეთი მოველი. გვიამბო იფაქრ ქართულმა მამადინებზედ და ბოლოს დასძინა: ხომ ხედავთ, თი, მთლიან საესეა ქართულ მამადინებზედ დაწერილი ბელესტრის-

ერთხელ მასოსეს რედაქციაში შემოიტანეს ახალად დაბეჭდილი ად. ყაზბეგის თხზულება „ელისა“ პატარა წიგნაკებად. აქაც წყითელი იმ დროს იქ იყო, მივიდა, სათითაოდ გადასინჯა წიგნები და „სთქვა“: სულ ელისო! სულ ელისო! სხვაზე გაცივნიათ აქაცის ოხუნჯობაზე და მე კი ეს ძალიან მაწუხია. იმ დროს აქაცის ლექსებს სანდროს თხზულებები მერჩობა.

მკარავდა სერგეის ეთევა სანდროსათვის: „აბა, სანდრო, ხელისთავის ფეხებზე დამიშხაღე, თუ კაცი ხარ!“ სანდრო მაშინვე ჩაუვლევდა წერას და ფეხლებზედ მხოლოდ დღისთვის მზად იყო. და განა ერთხელ იყო ასეთი შემთხვევები? ვინ მოსთვლის რამდენჯერ.

ევფია მესხი.

ტულის მოთხოვნებითო. შემდეგ რა ბედი ეწია ამ ნაწერს, არ ვიცი.

კოტეტიშვილს მოჰყავს ასეთი-ამწყობის ნააბობი, რომელიც იყო გოგ. „ლორემა“ მეტრამაჰად. მე კიდევ დაახლოებით ვიკნობდი ამ ასეთი-ამწყობის მასთან ერთად მოუხვედის დიმიტრი ქელოვიძის, რომელიც მაიმომ შემდეგ: მე ვუწუხობდი „დროება“-ზედ ხშირად და ძალიან ხშირად მასალა გავსულებოდა გაზეთის შესასყებლად, შუა ღამისას დავეძებოდი თანამშრომლებს. უფრო ადვილად ეძიებოდათ სანდროს თეატრში. ბევრჯერ ყოფილა, როდესაც მასალას მოეზიარებოდა, თან გერას ეცხედოდა და თან ახალ მოთხოვნას დაიწყებდა, დასწერდა და მოკცემა მთელ ფელეტონის მასალა, შემდეგ განაგრძებდა და დასაწერებდა. აგრეთვე მაიმომ: „ელაფუჯა“ იმ დროს ათავებდა, სადაც ელაფუჯა ციხეში მოიშვედის, ციხეს გარშემო ფიქნები და თევა შემოაყარეს, ზღუ უნდა ამოშვედოდა და თავებოდა მით რომანში. მთელი თანამშრომლები და ასეთი-ამწყობის მიეცევიდნენ სანდროს და ესთხოვეთ: გააკეთებ... მაშინვე დაჯდა და კვლავ განაგრძო რომანი, რამდენიმე ფელეტონი კიდევ დაიბეჭდა.

სანდროს სამწინელი ცუდი ხელი ჰქონდა. თავის ნაწერს არაჰც თუ გარეშე, არამედ თვითონაც ვერ კითხულობდა. ბეციც იყო. ჩვენა ვაჯვანდა მოკარხე კოთხე ლესტრეი. იმას წაიკვანდა, წაიკითხებდა თავის დაწერილს და თუ სადმე შესწორება უნდოდა, შეასწორებოდა. ის კი არ ვიცი, რა ნაწერები იყო ამ რომელი მოთხოვნა. საზოგადოთ მთელ კაცს, თუ დაეკვირდებოდი, სამწინლად უფროს თავის თავი. ცილობის სხვას არ ჩამორჩეს, გააკეთეს ისეთი რამ, რომ ხალხს თვალში დარჩეს, ყაზბეგთან გვაკირე გვრეთა. მაშინ ყაზბეგმა მთლიან მოესვენებინა გვაკირე გვრეთა თავის სიკოლად, ხან რას მოჰქვდა ხელი, ხან რას იტოვო დროს აქვებში წაასხა ქათამობა და იმით ეხილებოდა ქვას. გიგა ყაზბეგი, სოლომონის ძმა, მოქმედი კაცი იყო. სულ იმას ცდილობდა, რომ ისეთი რამ მოეპოვა და ლექსები წარმოეთქვა, რომ საზოგადოების ყურადღება დაემაზიარებინა. ვკოხებ საწყინოდ არ მიიღებს სოლომონ ყაზბეგი დავიხასიათო: რამდენიმე წელი მორედა გამოვიგონა სახლში ბაქმი მასუთისას, მით ვიგეფილით რამდენი ფული მასუთი დახარჯულა ბაქმი. არ ვიცი დაასრულა თუ არა. ტენიორ სსსწავლებელში მე მქონდა ყოველკეროული ხელთნაწერი გაზეთი „ნაპერწყალი“. ქართული მოუხვედის ვწერდი თხოვნი ლექსებს, ზოგნი პაჟა მოთხოვნებიც და ამებდა. „ნაპერწყალის“ წყალობით რამდენიმე მოუხვედ ქარვთ შეისწავლა ქართული ენა. სოლომონსაც მოუხდა ისეთი რამ დაეწერა, რომ ყურადღება მიექცა ამახანაგეთისა. დაწერა ლექსი და მოჰცა. კარგი იყო, მეც მოვიკეთე გაზეთში, მაგრამ ვაკვირებოდი დავიჩი, რომ არც კვირის შემდეგ ეს ლექსი წაიკითხა სანდრომ სკენზე, როგორც თავისი. ვკოხებ, ის არც ერთის არ იყო, ის იყო მიიღეს ხალხური.

ივანე მელიქიშვილი.

რედაქციისა გან—რედაქცია ამით ათავებს აღ. ყაზბეგის შესებნ მასალების გამოკვეთებს.

მათრახის კანაშვიდი.

მომკვდება მესამე

ხამორის საღამო. ბანგამოშვებით ფანჯრებში და ზღბარში ქარი
ღმერთით შემოიჭრება.

I.

დედა, ნენე, ტახტზე მწოლიარე ელიზბარ.

ნენე. ავეთან.

ლმის ქარი!.. შესახარი!..

ბავშვი ნაღობს თავის მამას!

დაიძინე, გეტყვი, ნანას!

ავეან გადარწმუნებს.

რა საბრალოდ გული კენესის!..

პაწია ხარ და არ გესმის!..

მამაშენიც აღბად დარდობს...

გული კენესის!.. გული კენესის!..

დაიძინე, შეილო ნანას!..

ალარ მოდის შენთან მამა!

დედა.

ჟი, დარისხოს ზეციერმა... რა ღვთის რისხვამ?

ასეთი ყინვა, თან ქარიშხალი?

კუდიანები ცოცხე შეშხადიან,

დატრიღებენ, მთვარეს ებრძვიან. წამოიშლურებს.

უსაბუკარო სიღარიბეს.

ყველა თავში უფაუნებს...

მას, დამწეულს და ფეხშიშველს,

ყინვა გზაში ჩააქუმებს!

არც თეთ ზეწარს აღირსებენ

და არც კუბოს...

მადური ქარი აწვევტირებს.

ნენე.

დედი! ეკანკალბე! რა სიტყვებს ამბობ?

თითქოს ეს ქარიც მგზავს დასტიროდეს!

დედა.

ჩემად! რას ბავშობ?..

ნენე.

ასე მგონია, ამ ქარიშხალში

გვიბრუნებოდეს თანდია სახლში!

დედა. მტკიცედ.

მასზე ნუ დარდობ!

რაც უწყურია, ის გარდახდება!

ნენე.

ახ! შიში მიტანს!

დედა.

იყუჩე შეილო! ასეღ დროს შიში ვიღას არ იტანს.

ნენე.

ვილოცოთ მაინც!..

დედა.

ქაჯს და ეშპას ლოცვა არ შეეღის,

შელოცვა უნდა!..

გასრულო ფეკელია, ცოტა მომიტა!

ფეკელს იღებს. ჩემად დღეებებს. მტკაში ფეკელს ნიშნებს უკლებს.

თანდათან მშაშლდა.

ოვლით ნანაგრო,

წვითა და დაგვით შინ მოტანდით!..

კოფილი სული შენ დააყუჩე...

ხოლო ბოროტს კი თვალნი დასთხარე..

მიღლი შენს გამიგნს და ჩენს მშვილობა...

ფანჯრიდან გადამანტავს, მადური ქარი. ოთახში ყველაფერი ააფო-
რიაჟა. ქრავი ჩაქოლა, ფანჯრა მიფხალა. ხნელა.

ნენე.

ვაიმე დედი!

დედა. უზღოფა.

გული, ჩაჯექ ბუღეში,

გული ნუ გეშინია!..

რადიას ბუღებუტებს.

ეხლა სულ აღარ შეგეშინდება!

ნენე.

იქნებ თანდია იყინება გზად მომავალი!

ან აწამებდნენ საწყალს ციხეში?

გესმის? არ გნისმის? იქ ვილაღ კენესის!

დედა. გაჯიფრებული ყვირის.

რა მოგვიღდა? ან რა გავიღებ?

შენი თანდია, ვინ იცის, იქნებ,

ჩენს ბატონებთან ქეიფობს კიდევ.

ან ლაღობს გერთან, აშარ დიაცთან.

ნენე.

ახ! არა! არა!

დედა.

შეილო დედაის! მე თვით არ ვიცი, რას ვლაპარაკობ!

მომეცი კეპრი, ავეთო ქრავი!

ზუზართან მიზაბაყებს, ანთებს, ნენე აზრიუტეშლად ღლინებს.

ნენე.

დაიძინე შეილო ნანას!

იქ გყავს დედა, იქ გყავს მამა..

ახ! ღმერთო ჩემო! ამოიხრებს და დაუღუბდება.

დედა.

ჯარას მოუფდება და ართავს.

სწორედ ასეთი ღამე იყო, თანდიას ვეჯექ!..

ქარი სტიროდა...

და მეც ჩემს ქმარს ევლოდებოდი.

ტარს აწვედა,

„გარდაშნდა გარდასავალი,

„სხვა უარესსაც მოველი!

ნენე.

ზამთარიც მიდის... თანდია არ სჩანს,

ასე მგონია, მან დამიფიქსი!

ვიბრალბოდით... ბავშვიც უყვარდა.

ერთხელ პაწია გულში ჩაიჭრა,

და ვაგლასი თვალთ ცრემლით აეღოს!

უბად ხსოვნარევილი

შენ ხომ მეცი ქალაღები! რად არ უშვებენ?

დედა.

ჭკითხე ბაბულის, იმ ცოდვით სავსეს,

რად უნდა იქ რომ...

ნენე. ყვირის

იქ არ მგონია! მამ მოცედეს, ბარემ...

ქარისაგან მოტყეილი ზის საშინელი ჩაბნა.

ნენე

მოხუცს გვერება დარბაზილი, ჩახლული ზურგებით.

აბ! რა ვსაძეკი! რა ვსაძეკი! რატომ ენა არ შემახმება!

დედა.

უცხად აღურჩით და სიგვარულით.

შენ გენაცულოს ჩემი თავი! შეილო, დამშვიდდი!

შენ ქმარს დაჰკარგავ, მე შეილს... ხალხი კი?..

ხალხს მაინც სჯერა ის უწინამძღვრებს...

რომ არ შეარცხვენს მაშის მარჯვენას...

დაფიქრდება ჩუმად.

ჰო, თუ იმ გველმა ის არ მოხიბლა!

ნენე ტირილით.

აბ! რად მიეცით მათ აღსაზოდელად?

დედა.

თითქმის თავისთავს ელაპარაკებოდეს.

გამდელი ვიყავ და ბაბუკას ძუძუთ ვკვებავდი.

ფეხიც მოსტყდებოდა იმის დედას, იმ გადამთიერს აქ მო-

თრევისთვის.

ფიქრობდი, ბავშვებს ერთად აღზდა მოუხდებოდათ!

ბატონმა ხალხი მიმიღ-მიმიღ შეავიწროვა

და მეც წამოველ. ჩემი შეილიც წამოვიყვანე!

ჩემმა მოხუცმა გადაწყვიტა სულ სხვანაირად:

«დაე, თანდია აღიზარდის იმათებურად,

გაიგოს მათი დაფარული ავი და კარგი!

ჩვენს ხალხს მოუტანს უძველად სარგებლობას!»

რა გამოვიდა? ეხლა არ ვიცი!

ნენე.

უწინ უყვარდა?

დედა.

არ ვიცი, არა! არც გამეგებია!

ჩაიქოვდება, სინამდ. შემოდის მაგდან. ნაგლეჯ-ნაგლეჯები ახერხებს

ხელში თითოცტარი და გაჩერდა მატყლი უქირავს.

2.

ივინივე და მაგდან. შემდეგ ქალები.

მაგდან.

აქა მშვიდობა! რა ქარბუქია!..

მაშ ჩემი ციხით თვევნსა არ არის?

დედა. არათავს

არა!

მაგდან.

იხდის ნაგლეჯებს. გვერდით მოუჯდება დასართავად.

თანდია მაინც ჯერ არ მოსულა!

აგრემკი კი გულზე ჰქა დასდებოდა,

გასანაშაუებს.

ნენე აცნით მუხრად თათხში გადის.

დედა. მკაცრად.

დაჯექ და ენას ნუ ატარტარებ!

მაგდან.

რა აღებლაზე არის დღეს ჩვენთვის?

მეზობლებს უნდათ აქ შეიკრიფნენ...

თქვენ სულ მარტო ხართ,

გარედ კი ჰვინავს და ქარი ღმუხის...

დედა.

რად არ მოვიდნენ?

მაგდან.

აგრე, ვახსენეთ, კიდევ მოდიან!

შემოდის ორი მუხრალის დედაკაცი.

I მეზობელი ქალი.

საღამო მშვიდობისათ!

II მეზობელი ქალი.

ვიშ რა დარია!

მოუხსდებინ და არათავს. შემოდის ნენე, არ იცის რას მოჰკიდოს ხელი. ქალებთან უცხად ამოუაზრით.

ნენე.

რამე სთქვით მაინც... მოწყენილი ხართ...

დედა.

შენ რალად სცდები და არ ხელსაქმობ?

დაჯექ! დაბრათ!

ნენე თითქმის ტარს ართავს. სხვებს გვერდით მოუჯდება. შემოდის კიდევ სამი ქალი. ჩუმად იხიდან და წრემ დასდებია, ხელსაქმობენ.

3.

ივინივე და დედაკაცი.

მოხუცი დედაკაცი. წუნარად

უწინაც სწორედ ასევე იყო,

მაშინ დაიწყო უხედირობა!

გამოგვიცხადეს ტყე ეხლა თქვენი აღარ არისო...

ზამთარი იყო სუსხიანი და ჩემი ქმარი

ტყეში წავიდა შემოსათვის... ბატონის კაცმა

თოვლით მომიკლა. მოსვენებს ღამე საკაცით...

მანდილოსანი.

ეს! ჩემს უხედიროს უარესი დღე დააყენეს...

სიტყვა უბრუნა ერთხელ ბატონს... ამჟამ იყო...

მეორედ ჰქუდა არ მოუხდა... და—ჩამოახრჩეს.

ელიზბარ.

აქამდის კუთხეში ვიწინა.

ვგ ყველაფერი ასე მოხდა... მაშინ აეჯანყდით...

პირველად მაშინ! ეს პირველად... და იქნებ კიდევ

უკანასკნელად... ხალხს პირველი მე მიუძღოდა...

დროშა შექირა...

დედა.

ეხლა ის დროშა...

ელიზბარ.

დასწევს, მაგრამ ვარსკლავიც ჩაქრა...

მაშ ტყუილად ხომ არ იქუხებდა შუა ზამთარში?

დედა.

აგრეთხი: «მაშ ტყუილად ხომ არ იქუხებდა!»

ოკი წელია გაიძისი შენ სულ მაგ სიტყვას

და ჩვენ თანდათან უარესი დღე გვემართება!

აი, მათია წასულია მეფისთან! ენახოთ,

რა სანდუგო ამზავს მოგვით.

ელიზბარ გაბრაზებული ისევ მიწევს.

მოხუცი დედაკაცი.

მეფე რას იტყვის?..

ჩემი ქმარი კი არ წავიდა, ტყე რომ წავგართვებს,

მაგრამ საწყალი შეეთიერნათ საღლაც ჯუღმუღუშო,

ისე ეცენათ, რომ ნენეზე სულ ჩამტკრივნათ,

შემდეგ ჰქნაში გადმოვდით ძველ გუდასავით:

«წადი და აღარ გაბედო!»... სულ ახევიებდა...

ქალაქს სწყველიდა და წყაღაში დალია სული!

II ქალი.

ჩვენი ზენობი წაიყვანეს! ქმარს გიპოვინათ,

და ქალაქში კი მიეყვინათ ვილც თათრისთვის.

დედა.

დათარეშობენ! დათარეშობენ...

მონის უღელი დაგვადეს კისრად...

მთის ხალხი იტანს შეურაცხყოფას!

ნეტა ჩვენი ხსნა სადმე სწერია?

3 დედაკ. ტირის
თორმეტი წლისამ ჰეა ესროლა ბატონის ძალს...
და ერთად ერთი ჩემი ნუგეში
ულუთოდ გასრისეს ცხენის ჩლიქებით,
მას ახევა ნუნცე.

დედა.
აი, თქვე, თქვე ცინგლიანებო!
აღებლამეა, და თქვენ კი ბუჭით...
დაგუყვებმათ! აბა, იმღერეთ!
უტყად დამღერებს ბებრულის ხმით.

ატრიალდ ტარაო,
გულმა გაიღიარაო,
არ ჩამქარაო იმედი—
ჩვენი საწინდარო!
ნენე დედი! დედი!

ნენეს ჭკიოთი წასდგება. დედას ხმა ჩაუწყდება.
ყველანი შეძრწუნებული არიან. სიჩუმე.
მხოლოდ ქარი ღმუის და ჯარა ზუზუნებს.

ქალი.
უნდა იხუმარე და მწუხარე შთაბეჭდილება გააქარწყლოს.
ქა! გეთაცყენ ისე დამღერა, მეგონა ხერხი წრიზინებდა
ნუერიან ხეში.

II ქალი.
ციბო რომ მაინც მოვიდოდეს... ი დალუქული!
მაგდან, საღ არის?

მაგდან.
არ ვიცი, ქა! დაეხეტება...
სევამ და ყელ ილბობს
მღერის: ხახა მაქვს მაინც მშრალიო!

ქალი.
როგორ შაირობს, რა კარგა მღერის...
ხან გაგეაწითლებს ყმაწვილ ბიჭებთან...
მოხუცი დედაკაცი.
იპ, ეგ რა არის, მამა გენახათ!

მაგდან.
ლიახ, რა არის!..
გარედ იმის ციბოს სიმღერა ქამაზზე დანამღერი.
ციბო.

ყველიერში ყველი ვკამე, აღებაში წეროსანი...
ბატონს ჭედი მოუბაროს, შერცხებს კაცო წვეროსანი!

ქალი.
მელა ხსენებაზე.

4. იგივე. ციბო, ელიზო და ხალხი.
შემოიტრება ხალხი. ახალგაზრდა და მოხუცი. მათ შორის ბერიკა.
დათვი და თბა.

ციბო. ცეცხვს
გოგო ამეც, გოგო დამეც!
ცოლო ჩემო მაგდიაო...
გულზე ციბო გაგდიაო...
უცბად შერცხდება დედას წინაშე.
ჭერივო! გამაგრდი! ჩვენ შენთანა ვართ!
ნენეს! ცრემლები?... ვითომც აღერსით მოდი მოგწმინდო,
თუმც ლედში ქალთა ამოსვრელი მაქვს...
რა დაგმართინით თქვე... თქვე... მამა... შეიღებო...
თანდია იყო... არის... იჩნება...
წინად ჩვენ ბატონს ის ემბრობოდა...
ეხლა ჩვენია...
არადერია, თუ არ უშვებენ...

დრო დადგება და ჯამებით დაველეთ...
იმ საუკრობილეს მივანგრმოვანგრეთ.
ზურგზე შეგისვამ და აქ მოგყვანთ...
ის თავის შუბით: აქეთ და იქით!
აქეთ და იქით! სულ ყველას გახერცს..
მაგდან. ბუზღუნით
სად ხარ აქამდის?
ლეინოს სვამ, ქუქას თან რად აყოლებ?
ციბო.

ქედს დაბლა დაახეთქებს.
ხმაზე შეეტყო, ბიჭი გაჩნდება!
შენი ბუზღუნი ამიტომ არ მწყინს.
ბიჭი, რომ თოფი ხელში აიღოს...
სერიოზულად სიჩუმის შემდეგ.
ჩემმა მზემ, ლეინოს აღარ დაველედი!

ქალი.

ასეთ ამინდში... შეწუხებულ დროს...
ამათ უყურეთ რა გაუმართავთ...

ციბო.
ოლონდ ეიზემე ეხლა დაგნიშნო, ქორწილში მაყრად
თან წამოგყვები, თუნდ წარლენაც იყოს!
თხის თავი! აბა!
ერთი შენ ამას გადაახუბ!
ჩვენი ქალები ყინვით დამშრალან!

თბა. ასხავს და აწვდის

ქალი.

ტკბილსა ესევამ მხოლოდ.
თბა.

ციბო! ტკბილიო!
მე... მე ეცე... მე!

ციბო.
ჯერ მწარე უნდა იგემოს ქალმა! მერე დატკბება!
აბა დათუნ... ჩამოუარათ.
ბერიკაობის სანახაობა. ცეცხვა.

გლეგი.

ხალხო მათია დაბრუნებულა!
შემოფის მათია, უკან რამდენიმე დარბაისელი გლეგი.

5. იგივე მათია და გლეგები.
მათია.

აქა მშვიდობა!
მომწონს ყველიერს ლხინით ატარებთ!
ხაერთა აღტაცებული ძახილი:
— მათია! — ჩვენი მათია!
— დაბრუნებულა!
— ასეთ ჭარბუქში!
— კარგ ამბავს გვეტყვი!

ელიზარ. უცბად
რაო? შეფესთან არ უქუნდა შუა ზამთარში!
მათია. არა!

ელიზარ.
ე, საამოს ვერაფერს გვეტყვი!
მათი.

დიდად საამოს... სასიხარულის...
იმხიარულეთ!
ეს აღებაზე კარგი დაგვიდგა!
ხალხის აღდგომაზე კარგი იქნება!

დღეა.

მაშ მეფე თვითონ ინახულე შენი თვალებით?

მათია.

მაშ ცინახული!

ხმები.

მაშ აბა ჩუმაღ... დასხედით! ჩუმაღ!

დასხედითა, დიდის გაფაცოცებით უხდებენ ყოველს.

მათია.

ჰო და ხომ წიველ! პაპა! ჰე!

ძლიერ კითხვით-კითხვით მივადგენ ადგილს.

მითხრეს: ხეალ მოდი, გვიან არისო...

მიველ, აღრეა დაცადი!

რო დავიცადე, მიველ და მითხრეს:

გვიან არისო.

სულ ერთი კვირა ასე ვიარე...

ბოლოს დიდს კარგეს აღარ მოვშორდი...

იქ მცველი იღბა, მაგდებდა, მაგრამ

თეთრი ვუწვინე...

შეველ და ვნახე ოთახი სულ მთლად ოქროსი იყო...

ხმები. თვითონ მეფე?—დაიცათ!—ჩუმაღ!

მათია.

იქ იჯდა ერთი და ქალაღლები

ივრე ელაგა, როგორც სათივე!

პირველ დავეშხე,

როგორც აქ თვითონ თქვენ დამარიგეთ...

მან გულიანად გადინახარა...

ჩემთვის ვთქვი: ბიჭოს!

კარგ გუნებაზე პრადანდება მეტეი!

თურმე, ნუ იტყვი, ის მე დამეცინის.

რა ვიცი, აბა, ზოხილ პიპილით მორთული იყო

მეფე მეგონა,

თურმე ყოფილა პატარა კაცი... ვინმე მოხელე.

ვუამბე ჩემი მისელის ამბავი.

ის ჩვენი ორი სიველ გუჯარიც

იმას ვუწვინე... მითხრა: ხეალ ისევე ჩემთან მოდიო.

რო ირავრავა კარებთან ვიდექ!

რას მოვიტყენდი?... ნაცნობმა მცველმა გადინახარა:

ალოს სახანადად ხომ არ მოხვედო!

შეველ და იმან გადად-გადმოლო.

დღეს არ იქნება, არც ხვალეო და არც ზეგაო.

ესთქვი: ჯიბეს უნდა დასაქო-მეთქი!

და ერთი ოქრო მას გაუწოდე...

«იქნებ დღესაც მოვახერხეთო!»

თქვეი, გასკა-მეთქი!

და წამიყვანა... იქ რომ შევედით...

სულ ოქრო ეცა...

იჯდა ლოდივით, თავს არ ირებდა,

მუხლებზე უნდა დავმოხობილიყავ

«რას სჩადი!» მითხრა ჩემმა მიმყვანმა და ზეზე დავრჩი!

მკითხა... ჩასწერა...

მერე ის კიდეც სხვაგან წამიძღვა...

სხვა კიდეც სხვაგან გადამიყვანა.

სხვა კიდეც სხვაგან... სხვამ კიდეც სხვაგან...

გამოვიცადე, აღარავის არ ვუჩოქებდი!

ბოლოს მივედით ერთი თვის შემდეგ...

ჩემი მიმყვანი გარეც დასტოვეს

და მე შემეშვეს!

ციბო, ჰაი დიდასა! ის არ შეუშვეს!

! გლახი.

მაშ ჩვენი საქმე კარგა იქნება!

ელიზო.

შენმა თავის გახეტებამ,

კარგად იქნება! აბა, რა იცი,

რო იმახი კარგად იქნება?

! გლახი. კაცო, რას ატყუებდი ხოლმე ავუიასავით? დააცა,

დაათავოს.

ელიზო.

რა უნდა დავიკადო? ან რა უნდა დაათავოს? მე იმათი

არაფერი შეკრა, არა! განა ერთმანეთის ძვალს გასტეხვენ?

! გლახი. რა გინდა, კაცო!

ელიზო.

ენმაგმა რომ არ იცოდეს შენი თავი და ტანი, რით ვერ

გაიგეთ, უნდა აეჯანყდეთ. სხვა არაფერი გემეცლებათ!

მეფე უწინაც კი არ დაგპირდათ, ტყეს და მინდვრებს და-

გებრუნებთო, მაგრამ—ჰუპლუქ! რა დაგებრუნათ? შავი

ქვა და ნაყარი ცხელი! მაშინ მოგატყუათ, ეხლაც მოგატ-

ყულებთ. მეფეს და ბატონს ერთმანეთთან კლდი-კლდსა აქვთ.

ჩვენ არც მეფე გვიანდა და არც ბატონი. ორივენი აიბღერ-

ტუნენ. თავისუფლები ვიყავით, უნდა თავისუფლები ვიყ-

ნეთ, მორჩა და გათავდა!

გლახები. მოიცა, კაცო, რა დავემართა?

ელიზო.

რა უნდა დამემართოს! თქვე ოჯახისაქცევლებო, გაიგეთ

რომ ხელი უნდა გაანძროთ. ისე არაფერ არაფერს მოგა-

შაგვავებთ!

მათია.

მოიცა, ელიზო! რა ყანყარატოში მეცემი ხოლმე! დამა-

ცა, კაცო!

ხმები. ჩუმაღ! ჩუმაღ!

მათია.

ჰო და მე რომ იქ შემეშვეს,

ვხედავ, სდგას ერთი დაბალი კაცი,

სულ მთლად ჭალა, როგორც ჩვენი მენახირა.

აცეა რალაც მოგროო ფარავა,

ვიფიქრე: მთის კაცს მემსახრებინა,

უკმებით ვკითხე: სად არის მეფე?

აქ რას დამატრეგეთ ამდენსა-მეთქი!

მეფე მე ვარო! ჯერ არ მეჯეროდა, მაგრამ შევატყე

აღარ ზემოზოდა. დავეშხე დაბლა.

ისე ძალუღალ ბრავიანი მომჭერა,

რომ ვგონებ შიშით ისიც კი შეზტა!

ხმები. ეხლა გაგიგებთ მეფე თუ გვეწალომს.

მათია.

აბა, მოყე და რა მოუყე!

ამ მთის იმ მთისა, სულ ყველაფერი

არა დამრჩა, ჩვენი ბატონი ისე მოგთხარე,

რომ აღარ ვგონებ მან დახეტეოს!

იქნებ შეკრულ მოვიკლმოც ვნახოთ.

სულ გადავალ რა გასაჭირშიც ჩვენ ვიყოფებით.

ბოლოს უბიდან ამოვიღე ორი სიველი,

ჩვენს თეონას რომ დამეწა ბატონისათვის.

დღეა.

ჰოი, ძლიერო ლომისის მადლო!

მათია.

აპხედ-დახედა. დაუძაბა ჯინჯილებიანს.

რალაყა უთხრა ქაჯურს ენაზე მალალ კილოთი!

იმით ეკონათ, ვერ მიხედვდებოდი,

რომ ჩვენი ბატონზე მეფე ჯავრობდა.

ხმები. მაშ ჩვენი საქმე კარგად ყოფილა!

! გლეხი. აი ელიზოს გაავებინეთ!

ელიზო.

არც ესლა მჯერა, არა!

აბა, რა იცით მაგას ქაჯური ენისა რა გაეგება? იქნებ

მეფე მაგაზედაც ჯავრობდა:

ბატონს რად უჩივლეო.

მაგას კი რაც ელანდებოდა,

ის ესიზმრებოდა!

ამ სიტყვაზე მდგომარეობა იცვლება.

ელიზო. თანაშობიარეებს

მიომხრობს ხალხი ორ ბანადა იყოფა.

ხმები. მოიცით ხალხო! მოიცით! დამწვიდით!

მათია.

მიოხრა: ამ საქმეს განიხილავენ, გაარკვევენ გაცნობებენო.

ელიზო.

ჰოდა ეგე აკი გითხარით! რა არის აქ გასარკვევ გამო-
სარკვევი?

ბატონი უნდა მოგვმორდეს. მორა და გათავდა! მაგრამ
მეფე ამას არ იხავს, არა! ბატონი იმან მოგვისია, ზურგს
ის უმაგრებს, ყველაფერში მეფეა დანაშავე. არ არის,
ხალხო! რატომ ხმას არ იღებთ.

! გლეხი. ელიზო! ემაგრე რო იპაქები, შეილოსან! არც
რამეს აცლი მათიას, რის იმედი გაქვს? იმით თოფი აჭყო
და ზარბაზანი!

ელიზო.

თოფსაც გავაკეთებთ და ზარბაზანსაც! მაშა! საქმე მოწა-
დინებია! უნდა ავისხათ იარაღი! მეფესთან რო გაგზავნეთ,
რა მოვიტანათ? ცარიელი დაიპირება! ეგ დაპირება გამაძ-
ლობს თუ დამწურავს?

ხმები. ელიზო მართალია!—არ არის მართალი!

ხმები. მათიას უგდეთ ყური!

დაწვიდით! დაწვიდით!

მათია. კაცო, ჩემი ხნისას სიზმარსაც დაუჯერებენ მე

შენ დაკარგვუნებ, რომ მეფე ჩვენი მომხრეა.

ხმები. ეაშა მათიას!

მათია.

თანდა-მეთქი? გაარკვევენ და იმასაც მალე გაუშ-
ვებენო!

ელიზო.

აღამიანო! რალა გატირებს?

ეს ყველაფერი მალე იქნება!

ხმება.

გაუმარჯოს მათია ერდელს!

მიხვედია და მალა აიტაცებენ. ციხე ციხეღრეთი ტრაილეგს.

ზოგი ცეცხლს, ზოგი ხტის.

ნ. ივანივე და ბაბული.

ბაბული. უცხად შემიღოს ჰეი შეჩერდით!

ყველანი გაშვებდნენ:

მინდა ვნახო ჩიმი გამდელი!

დედა.

კარგ დროს მომბრძანდი!

ესლა როდესაც მეფე გვემხრობა,

ბოროტი ენა რალას დაგვაკლებს?

ბაბული.

ყური დამიგდე. შენთან საქმე მაქვს.

დღილი საქმე მაქვს... ცალკე მსურს გითხრა.

დედა. რალას საზრობს.

მოგისვენ! მოდი! მათია, მოდი...

ელაპარაკე... მოდი, მათია, გაავებინე!

ციხე.

ხალხო! ეს ქალი მახარობდა, მოდი, გავგზავნეთ,

რომ ჩვენ ბატონებს ბოლო ეტებათ!

ხმები.

ჩვენ თვითონ წავიდეთ!

— წავიდეთ მოურავთან!

— წავიდეთ ბატონთან!

— ვიკნავლოთ დანჯვრებთან!

— ვიბლავლოთ!

— ვიყვდით!

— დანჯვრავი კატა მას ძღუნად მიგართვით!

— აბა წავიდეთ!

სიცილით და ყვრილით ხალხი გადის.

6. დედა. ნენე. ბაბული.

დედა

აბა რა გსურდა?

ბაბული.

არ ვიცი, ღმერთო. სიდან დავიწყო...

ნენე. უცხად ბაბულის ყელზე წაშა.

ქმარი წამართვი! დამიბრუნე! გველო წყეულო!

ბაბული.

გამიშვი! ხელი! გიყო! შემლილო!

ნენე.

დავასრობ! ქმარი დამიბრუნე! ჩემი თანდია!

ბაბული.

მიშველე გემი!

დედა. დამწვიდული ღმერთს.

რისთვის? მაგანაც გულს იჯეროს!

ბაბული.

ჰაერი! მიშველე! გაუშვებინება.

ნენე. ზომა მოიღოს ცახცახებს.

აბ, ვერ დაგახრჩე!

ბაბული. კარგისყენ გაუმართება.

დედა. გზას უღობავს. საით? მოიცა!

ბაბული. კარგებთან.

იქ თანდია!

ჩემად იყავით! გამოვადარე...

ნენე. კარგს მიგართვება თანდია! დედი!

გაშთრდება თანდია ნახადში. ყელზე შემოხვდება. ტირის.

ნ. ივანივე და თანდია.

თანდია.

სილამა დედი! ორგებს ჰყოენის.

დედა. აცრემლებული ცხვირს იხივს. იცინის.

დღეს გამოვაცხე... ჰალები და. სტუმრებმა ჰამეს!

თანდია.

სად არის ბავშვი?

ნენე. ცეცხლთან მიჰყავს აქ დაჯექ! დაჯექ! ესლავ მოვიყვან.

დასვამს და ბავშვის მოსაყვანად მირბის.

თანდია. ბაბულიზე უთითებს ჩემი აქ მოსვლა ამას მად-

ლობდე.

დღეს მთვრალი იყო ჩვენი ბატონი...

გამომავარი!

დედა. ბაბულის, რა ეუყოთ! დაჯექ!

ჩვენ ბატონები ეხლა აღარ გვყავს.

ჩვენს საჭმეს მეფემ მოჰკიდა ხელი! დაჯექ!

ჰკითხე მათიას... ის დღეს დაბრუნდა...

ნენე. ბავშვით ხელში.

შენი ბიჭუნა... შენი მალხაზი...

ბავშვ გულში ჩაიკრავს.

7. ივანე ელიზბარ, ციხე, მათია, ელიზო და ხალხი.

ელიზბარ. კარგაში, თავს შემოაყრას. მართლა მოვიდა?

მართალს ამბობენ?

თანდია.

ბიძას ვახლავარ!

ელიზბარ.

დღეს რა ფეხზე ვარ, ნეტა, ამდგარი...

თანდათან შემოდის ხალხი. პირველად წინარად კარებში თითო-ორიოთხი შემოიხედავენ და ჩერდებიან. შემდეგ სიზარულით და თიფილ-ხიფილით შემოიკეციან.

ციხე.

ბიჭო! შენ კი გენაცვალე!

ცა ქუდათ არ მიმაჩნია, დედამსწა ქალამნდა!

ვარალალი ვარალალო!

სიმხიარულე, საერთო ყავანი, სიცილი, კოცნა. უცხად გამოჩნდება ბატონი, მთვრალია, ხელში მათარბი უჭირავს. თან რამდენიმე მხლევ-ბელი.

8. ივანე ელიზბარ და ბატონი მხლევლებით.

ბატონი. ამის რას ვხედავ?

ყელიანი დაფუძნებანი, ბატონი ბაბულის უხალხოვდება.

მაშ შენი წინგან ვარ დაგვალეული!

გამოაბარე ეგ შენი კურო?

როსკილი! მოშუშო!

მათარბი უნდა გადაჭარას.

თანდია.

არ გაბედი! მსწრაფლ წაგვლევს მათარბს.

შენს ძალადობას ბოლო მოვიდ!

გარდაიცვალა შენი მათარბი!

მათარბს გადასტებს და ფეხით დაუდებს. საერთო ხმაურობა კმა-ყოფილებისა.

ბატონი. ამჩნევს ძალა აღარ გაუვა.

არამზადებო, პასუხს გაძეცი...

წასვლას აპირებს.

ციხე. გზას გადაუღობავს.

აჲ უკაცრად! აჲ ბრძანდებოდი!

გარდაიცვალა შენი მათარბი,

ჭირისუფალი უნდა გარბოდეს?

ანდერძის აუგებოთ და მას დავმარბავთ...

შენ უნდა გულისთ ის დიტირო!

ხმები. დავმარბოთ! დავმარბოთ!

ციხე. ძალით მოათვრეს აქეა მოზარდანდით!

ბატონი. გავშვება წა, დამკარავე!

მცველეს მოდი! მიშველე!

მცველები მსოფედ შეცდებანი მიშველენ, მაგრამ ხალხით გარ-შემარტყმელები ვერაფერს ახერხებენ. გარედ გაჭყრან. ელიზო ხანჯალს იმიშველეს.

ციხე.

შენ რომ მიმაღე ერთხელ ხის ძირას,

ეხლა კედელთან გიხდი მაგიერს!

ელიზო. მაგრა მარბოდე ეგ ქოფაკი! აღარ გაუშვა!

ბატონს კედელთან მიაჭრავს.

ციხე.

მოიტოთ ქასი, თავზე დაეხუროთ,

ბერიკათის დღე არის სწორედ!

ეხლა ქერივი ხარ...

ცილი. მათარბი გარდაეცვალა!

სიყალი. დეკლიან ქასის თავზე დახურავდე თეთრად შეისვრება.

I გლეხი დახველ ღონებს წამოაბრავს.

ეს იყოს თალხი!

ციხე.

აბა, დათუნი და ბეკო ცანცარ!

საპანაშვილით მოეშადენით!

II გლეხი.

ლორეს გეგაში ჩავსვენით ბატონის ცოლი!

ბრწყინვალე მოდმას უტუბოვით ხომ ვერ დავმარბავთ!

შემოვქეთ გეგა. მათარბს ჩავსვენებენ.

ხმა: რა მოუხს კუბო!

მაშ შეზღერს სანთლის მაგიერ იჭერს და ღონე მოშველს ჯიყას საცეცხლურად. დათვი ბუბუბუბებს დიაყანი-ნითი, ხან აუწევს, ხან დაუწევს.

თხა. უღროდ გარდაცვალეულს, ბატონის მეუღლეს მიეც შენ უფალო, საუკუნო გასვენება...

ცემრბინია.

დათვი.

რამეთუ მიწახარ და მიწად იქეცი.

თხა. ბატონსაც საუკუნო სხენება...

ციხე. გალხის სხენე აყვებანი საუკუნოდ იყოს სხენება და კურთხევა შენი, თხა ბატონს ცოცხის ჯიყას საცეცხლურად უქნეს.

უ ა რ დ ა.

ხანდაზო შანაშვილი.

ბუშის ფიქრები

მასოსის წარსულში, ოდეს ტყვედ ვიყავ, სმენას მიხშობდა ხმები ბორკილის. ჰქონს პირიდან ვით ბინდის ფაში, ხმა მიღებული გოგია დობილის; მე მაუწყებდა ბედის სიკვდილ და მკვლელს ეკლავს გზაზე და მიკრძალავდა ფიქრს მომავალში ცეცხლის ჩიქვით ბინების თქმავზე.

ცრემლით ესწყვედილი სოფლის რაობას, იმედო მიჩნდა სულ დაძირულად, სიცილით უხმობდი, აღარსად იყო, — თვალს მარიდებდა პირშივე მტრულად. მინდევალ ჭინჭარნი ფინადიზობდნენ, მე კი ესკანერით გლახ ვერაგულად. არვის ესმოდა სულის ტკივილი, არვის სცალიდა ჩემს განსაკურნად.

მაგრამ სიმშვიდე ვეღარ წამართვა ზამთრის ადრინად ბნელ ღამის ქამა,

და დავამსხვრიე ტყვეობის ხუნდი თაღისუფლების ენებით დამთვრალად.

აჲ სული ჩემო, ნუღარ მოიწყენ, ვახიარედე ვით დილის ვარდი.

აჲ სული ჩემო, გულის სიღრმიდან, დეე, ცივოდეს ცეცხლის ნაფარი.

გ. კოჭუა.

საქართველოს მუშაობის ზოგადი პოლიტიკური განმარტების განხილვის გამო

საქართველოს მუშაობის თვისი მუშაობის მრავალი ათეული წლის განმავლობაში ემსახურებოდა და ამჟამად ემსახურება ორგანო მუშაობის მიზანს: ერთის მხრივ იქ იმსახურა მრავალრიცხოვანი კოლექციები, რომელიც შეგროვებულია ქვეყნის მრავალფეროვნების და მდიდარი ბუნების სხვადასხვა ადგილებში, და მეორეს მხრივ იგი წარმოადგენს ერთადერთს, არა მარტო საქართველოსთვის, არამედ მთელი ქვეყნისთვის, საშუალოდ ცენტრს, სადაც ეს კოლექციები შეტანილია მუშაობაში და საიდანაც ძლიერ ძირფასი პუბლიკაციების საშუალებით ეცნობოდა და ეცნობა სხვა ქვეყნების სამეცნიერო წარწერებს ქვეყნის ბუნების ხასიათი და ორგანიზული და არაორგანიზული ბუნების მრავალფეროვნება. ტრადიციული სამეცნიერო მუშაობის გაგრძელებისათვის ერთად მუშაობის წინაშე სდგას სხვა ფორმა მნიშვნელოვანი ამოცანები. ეს ამოცანები გამოდინარობს შეცვლილ მუშაობისათვის მუშაობების მიზნებსა და აგრეთვე იმ გზებზე, რომელთაც შეუძლიათ ამ მიზნების განხორციელებამდე მივიყვანოს.

უპირატესად ყოვლისა უნდა გვახსოვდეს, რომ ყოველ მუშაობისთვის ხელმძღვანელ იღებს უნდა წარმოადგენდეს მუშაობის მიზნებისთვის საშუალო. ამ მიზნების განხორციელება შეიძლება სხვადასხვა გზით, მასთან დაკავშირებით, თუ როგორი დაელება აქვს ამგვარ დაწყებულებას და მას რა ნივთიერი სახსარი მოუპოვება. მეორე, არა ნაკლებ მნიშვნელოვანი მიზანს წარმოადგენს მუშაობის გადატანა ხალხში ცოდნის გაგრძელებისთვის უძლიერეს იარაღად.

უკანასკნელ დროს დასავლეთ-ევროპის ზოგიერთი მუშაობის შედეგად ამ მიზნის განხორციელებისა და ამ მიზნობრივობით ბევრი რამ გაეცათ. განსაკუთრებით ფართო დაწყებულია ეს საკითხი ამერიკაში.

დიდძალი ხალხი, რომელსაც სურს პასუხი მიიღოს მრავალგვარ საბუნებისმეტყველო-სამეცნიერო საკითხზე, ხშირად გაურჯელათ პოვნის პასუხს ამგვარ დაწყებულზე.

ყველა იცის, რომ ის შთაბეჭდილება, რომელსაც მივიღებთ მოგზაურულად დაღვრილ ობიექტებისაგან თავის ძლიერებით მრავალგზის აღემატება იმ შთაბეჭდილებას, რომელსაც მივიღებთ აღწერით ან მოთხრობით.

ამ შემთხვევაში გამოვიყენო ნატურალისტს შეუძლია დაეხმაროს ცოდნის უპირატესობაში მაძიებელს, შეუძლია ამოლოიალის მას ბუნების შემოქმედების დასურს ლეგალი კომპლექსიდან ყველაზე უფრო სანიშნო ობიექტები, დაღვრილი ის თითქმის გასაგებ სისტემით და თუ შესაძლებელია დაუმტკიცო კიდევ მათი გამოხატულებაც.

ამას გარდა მას შეუძლია მსუბუქების მისცეს ამ ობიექტების შესახებ საჭირო განმარტებანი.

ამ მიზნისთვის განსაკუთრებით ძვირფასია ბიოლოგიური ჯგუფები, რომელიც გასაოცარი სისწრაფის მხედება, პრეპარატების ტექნიკის უკანასკნელ ხანებში უწყვეტად და განვითარების მეშვეობით. ამ შემთხვევაში პრეპარატი კი ხდება, რომ ბუნების ფორმების მოგონებით უჩვეულო ქარის ემორჩილება სისწრაფის მომქმედ

კანონებს და მუშაობაში ის მიიღებს უფრო ძლიერსა და ძლიან შთაბეჭდილებას.

ამას გარდა განაჩათლებელი მიზნებისთვის აუცილებელია ერთი მოთხოვნისა და გეგმის შედგენა, რომელსაც ამდენნას ნაკლები ყურადღება ექცევა. მოთხოვნისა და შედგენა მდგომარეობს: მეტი წარწერები, და ეს წარწერები ძალიან დაწვრილებითა იყოს.

სამეცნიერო სისტემატიკურ გამოყენების სრულეობით საქმისათვის თუ ყოველ ობიექტზე ექნება წარწერილი მისი მეცნიერული სახელწოდება და მისი სიტყვითი აღივსება. მაგრამ პროფანს ძალიან ხშირად ასეთი წარწერები არაფერს ეუბნება. კატალოგიები ვერ შევლის საქმეს.

ამიტომ კარადებსა და ობიექტებზე უნდა იყოს რაც შეიძლება მეტი წარწერა, აგრეთვე არ უნდა გამოვიჩინოთ სიძნელე განმარტება ნახატების, სახელწოდება ასეთი ზომებით შეიძლება შევებოლოთ ამ ჩვეულებას, რომელიც კოლექციების უახლო და ზერალე დათვლიერებაში გამოიხატება. წარწერები მუშაობის მხარეს მხარეს გამოადგება აუცილებს, ის აძლევს მას შედარება მოახდინოს, ობიექტში აწერილი საგანი მოხაზის და მეტი ყურადღებით და დაწვრილებით გაეცნოს გამოყენებულ კოლექციებსა და ჯგუფებს. ეს კი მთავარია, მხოლოდ საგნის არსებობა ჩაწვდენას აქვს ფასი.

შედეგითა სიტყვის გაგრძელება იმის შესახებ, თუ როგორ საქმეობს მოუტრას ამგვარად მოწყობილი მუშაობის მიზნის ახალგაზრდობას. საქართველოს მოქალაქე, როგორც ყველა კულტურული ქვეყნის მოქალაქე, უნდა იცნობდეს თავის ქვეყანას. ამიტომ საქართველოს მუშაობა უნდა იყოს ის ფართო მასაში კლანთა გამოყენებაში რელი. მუშაობა დემოკრატიზაცია უნდა მოუხდინოს, ამ სიტყვის საუფეთესო გაგებით, სამშობლო ქვეყნის ბუნების შესწავლის საქმეს, ამ საქმეში უნდა ჩაითიროს ნატურალისტების მრავალრიცხოვანი კადრი, შეგნას ცოცხალი მკვლარი კავშირი და მეცნიერული კონტაქტი ყველა მათთან, ვისაც უყვარს ბუნება, — უდიდეს სიამოვნებაში წყარო.

ამაში გამოიხატება მუშაობის ძირფასი ძალა და ეს აყენებს მათ უნივერსიტეტების გვერდით. ასეთ კონტაქტისთვის რაც. მუშაობის ზოგადი განყოფილება განიზრახა როგორც საქართველოს, აგრეთვე ქვეყნის ფართი ნივთიერების ჯგუფებისა და სისტემატიკური კოლექციების შეგნა. მუშაობაში ამ მხრივ ნაწილობრივ შედეგებს მაღალა.

ჩვენს თავს მივცემო ნებას, რომ მოკლეთ შევეხოთ იმ ეტლან გზას, რომლითაც მუშაობის მიმართება და სახელი მიზნების განხორციელებისასავე.

ჯერ კიდევ 1922 წლის იანვარში ზოოლოგიური განყოფილების გამგე მმართა სახ. განათლების კომისარს დაწვრილებით მოხსენებით და თხოვნით ზოოლოგიური ჯგუფების მოწყობისთვის საჭირო თანხის გაცემის შესახებ. სახ. კომისარს დიდი თავგანმნობით შეხვდა ზოოლოგიური განყოფილების გეგმას, მაგრამ საჭირო თანხის უქონლობის გამო აძლევდა იყო უფრო ექტევა განყოფილების შემადგომლობის დაკმაყოფილებაზე.

პროლეტკულტის წითელი თეატრი. „გესმის მოსკოვო“ დადგმა ვახტანგ ბარბაქაძის.

ასეთივე ბედი ეწია ტფილისის განათლების განყოფილების წინაშე აღძრულ შუამდგომლობას.

1923 წ. იანვარში მუხუშუმის სამხრეთ ფელიგერის დამთავრების შემდეგ, ზოოლოგიური განყოფილებამ დაიწყო გადასვლა მისთვის მიკუთვნილ შენობაში. ამავე დროს განზის გამგემ ზოოლოგიური განყოფილების გახსნასთან დაკავშირებული მუშაობის დაწყებლებითი პროექტი წარადგინა. რომელიც საუკილო კომისიაში დეტალური განხილვის შემდეგ, მუხუშუმის სამეცნიერო საბჭომ დაამტკიცა. იმავე წლის ივლისის დასაწყისში, განყოფილება შეუდგა თავისი საწესდარი ოცნების განხორციელებას, მიუხედავად იმისა, რომ მას დიდი ნივთიერი სახსარი არ გააჩნდა. უკვე ავგისტოს ბოლო რიცხებში, მთელი პერსონალის ენერგიული დახმარების წყალობით, მუხუშუმმა შექმნა ორი დიდი ბიოლოგიური ჯგუფი (ალმოსავლეთი საქართველოს ტყეები და თურანის ვეფხე). ოქტომბრის დასაწყისში მუხუშუმის დირექტორის მოწვევით, მუხუშუმის ინახულეს საქ. სახ. კომ. საბჭოს და ცაკის წევრებმა, რომელთაც დაათვლიერეს შექმნილი ჯგუფები და გაიცნეს მომავალი მუშაობის გეგმა. მათ აღუთქვეს მუხუშუმს შესაძლებლობის ფარგლებში ფულადი დახმარება. მართლაც კოტა ხნის შემდეგ მუხუშუმმა შეპირებული თანხა მიიღო. ფულის გაჩენისთანავე განყოფილება გაიარაკებული ენერგიით შეუდგა უფროსობის გამო შეწყვეტილ მუშაობას და გასული წლის 1-ლ ნოემბრისთვის დასახული პროგრამის უდიდეს ნაწილს ხორცი შეასხა. მიმოხილვისთვის გამოადგვი ზოოლოგიური მასალა სამ სართულშია მოთავსებული. პირველ ორ სართულში მოთავსებულია ბიოლოგიური ჯგუფები, ხოლო მესამეში — სისტემატიური კოლექციები. ბიოლოგიური ჯგუფები გამოვნილია შემდეგი სახელწოდებებით: 1. მკარე კავკასიის მთები და გო-

რაკები. 2. მგლები ხაფანგთან. 3. ალმოსავლეთი ამიერკავკასიის ველები. 4. ამიერკავკასიის ტბები და ქაობები. 5. ალმოსავლეთ საქართველოს ტყეები. 6. ზემოსეანეთი. 7. სამხრეთ-ალმოსავლეთი ამიერკავკასიის მთები. 8. თურანის ვეფხე, მოკლული ტფილისის მახლობლათ. მესამე სართულში მოთავსებულია სისტემატიური მასალა, ძუძუმწოვრების, მწერების და ფრინველების კვრებების კოლექცია, კავკასიის ძუძუმწოვრები სრულადაა წარმოდგენილი, აგრეთვე სრულია კავკასიის თევზების სხვადასხვა სახის, რეპტილიების და ამფიბიების კოლექციები, არაა სრული ფრინველების, მათი კვრებების და მწერების კოლექციები, რომელიც მომავალში საჭირო ევტრიონების მომატებასთან ერთად, შევსებული იქნება.

განყოფილება შეეცადა საქმის მეცნიერულ დაყენებასთან შეთანხმებინა ჰოპლარიზაცია. ამიტომ ყოველ ჯგუფს, რომელიც კავკასიის ამა თუ იმ ზოოგეოგრაფიულ პროვინციას გამოხატავს, აქვს ილუსტრაციად დაუნის დამახასიათებელი წარმომადგენელი. შენობა ამ მიზნისთვის არ იყო გამოსადეგი (გეგმით იქ მუხუშუმის პერსონალის საცხოვრებელი ბინები უნდა ყოფილიყო). ამ გარემოებამ ჯგუფების შედგენის დროს განყოფილებას შეუშალა ხელი, მაგრამ ნებისთნე უნებლიეთ მას უნდა შეეცუბოდით. ამიტომ ბევრ ტენიკურ დეტალს ყურადღება ვერ მიექცა, თუმცა ეს დეტალები აუცილებელი იყო მეცნიერული და საინჟინერო მიზნებისათვის.

განყოფილების განზრახული აქვს განაგრძოს ამ მიმართულებით მუშაობა და ამ მიზნისთვის მის განკარგულებაში მყოფი შენობის თავისუფალ მოედანი გამოიყენოს. ამასთანავე მთავარი ყურადღება მიექცევა ბიოლოგიური ჯგუფების და უზენაესი კოლექციების შექმნას უკანასკნელთა კოლექციები, მწერების გარდა, მუხუშუმს არ მოუპოვება.

ქართული თეატრის ქრონიკები

ირაკლის თეატრი. II. 50-იან წლები. თეატრალური ტფილისი. III. ზუგრაბ ანტონოვი.

I ირაკლის თეატრი.

ქართულს მატინეს შეუნახავს ერთი მეტად ძვირფასი დოკუმენტი, რომელიც სამაო წათეს ჰყვენს ძველი ქართული თეატრის ისტორიას.

ამ დოკუმენტის მიხედვით, კრწანისის ომის (1795) კრიტიკულ წუთებში:

„მცხოვრებთაგან ტფილისისათა გამორჩეულ იქმნენ კაცნი მამაცი და მარჯვენი, რომელთაცა აღირჩიეს წინამძღვრად თვისად კაცი ვინმე მსახიობი (რომელსა საზანდრად უხმობდენ) ესე იყო ერთი წარჩინებულთა ძე, საკრავთა და მსახიობთა მეფისათა, მუხიკი და კომენდიანტი. და ესე იყო უფროსი მსახიობთა შორის და ცნობილი იყო სამეფოსა შინა. ესე იყო გვარეულებითა და სარწმუნოებითაცა ქართველი, რომელსაცა სახელს სდებდნენ მაჩაბელი. ესე მიუძღვა გუნდსა მას ტფილისელთა მტერთა ზედა და ეპყრა ხელთა მისთა ბარბითი, ე. ი. დარა და უკრავდა მას ზედა შადიანსა, ე. ი. ხმასა მას, რომელ ლხინსა შინა დაუკრენ, ეპსა შინა უმეტეს სიხარულისასა, ენაიღღან ხმა ესე განამხარულებს“. ამ რაზმმა მიიღწია აღამაშებადნის დროშებდნის და უკანასკნელს ათქმევინა: „სოყრითაგან ჩემით, ვიდრე აქამოდ დამაიყოფიეს ბრძოლასა შინა და არასადა მხილავს მე წინააღმდეგნი, ვითარ ესე კაცნი ჩემდა მომართ ჰყოლებდნენ ბძოლასა“).

ეს ცნობა ზედმეტად დასტურებს არსებობას არტისტების დასის, რომელშიც შედიოდნენ ყველა აქ ხსენებულნი: „მუხიკები“, „მსახიობები“, „საკრავნი“ და „კომენდიანტები“. ესევე დოკუმენტი იძლევა ცნობას ერთ-ერთ პირველ რეგისორობაგანზედ—(„და ესე იყო უფროსი მსახიობთა შორის“), რომელიც ყოფილა მაჩაბელი, ჩემი კერძო ცნობებით, თამაშ.

რადგანაც დაღალატებულს ირაკლის საგმარისი ძალები არ ყავდა ტფილისის დასაცავად, ბძოლასა გამოსულა სამეფო თეატრის დასიც და უკანასკნელ წვთამდის მებრძოლი „კომენდიანტები“. რეგისორობიან ერთად დალუპულან ან როგორც ამბობს მატინე: „გასწირნეს თავნი და შეჰსწირნეს მსხვერპლად საყვარელსა მამულსა თვისსა და სახელოვან დასახიფნეს სისლანი თვისნი“.

მატინეში ნახვარი ტერმინები „მსახიობი“ და „კომენდიანტი“ გვაძლევენ საბუთებს, მაშინდელს რეპერტუარში კომიკური და ტრაგიკული ელემენტები დავადისტუროთ.

მაგრამ აქვე ხსენებული ტერმინები: „მსახიობი“ და „სახანდანი“ „მუხიკი“ და „კომენდიანტი“ ნახვარი ანალოგიურათ, როგორც განუყოფელი ატრიატები, შემთხვევით ააშკარავენ მაშინდელი თეატრის სტილის და ტენიის ზოგადი დეტალებს.

ზემოდ გამოძრა ამენიშნა, რომ ირანული კულტურის გავლენის მიხედვით, ისე როგორც ქართული პოეზია, ქართული თეატრალური ხელოვნებაც ნაწილობრივ ამ კულტურის გავლენის შტამს ატარებდა.

რეალურად, ევროპული გავებით, „სპარსული თეატრი“, რასაკვირველია, არ არსებობდა, მაგრამ სპარსეთში აღორძინებულ, განსაკუთრებით სექციელებს ეპოქაში შიიტური „თაზი“ და სახალხო დავრიდული მისტერიები¹ ჩვენთვის რამოდენიმედ ნაცნობი იყო.

ხსენებული მისტერიების შემავალი ელემენტები იყო: კლოუნად, აკრობატიზმი, ცეკვა, სიმღერა და სხ. როგორც სპარსეთში, ისე საქართველოს სამეფო კარს ჰყავდა შტატი მასხარების, გუმბაზების, მომღერალების, მეწიეთების. ეს ინსტიტუტი უფრო ადრე იყო ეკვივალენტი თეატრის.

სწორედ ამ ირანული გავლენით ან შეიძლება დამოუკიდებელი განვითარებითაც ქართული მისტერიები და სახალხო თეატრალური პოეზია, აუცილებლად ატარებდა ამავე ელემენტებს, რომელიც ტრაგედიისა და ფარსის შორის სპობს დადებულ საზღვარს.

ამის შემდეგ აღარ გავცივდებოდნენ მატინეს ფრაზა: „მსახიობი, რომელსა საზანდრად უხმობდნენ“. რადგან მაშინდელი დრამატული ტენიაც და ესთეტიკ ტრაგედიის პათოსთან ერთად ზუგრაბის პათოსაც მოითხოვდა. ასეთი უფროსი თეატრიდან იყო თვით „უფროსი მსახიობთა შორის“ მაჩაბელი და ის უტონობი ხალხი, რომელიც თავისი საკუთარი სტრუქტურით თავისებურ ფორმებში ჰქმნიდნენ ქართულ თეატრალურ ტრადიციებს და რომელიც თავისი გულუბრყვილო „საზანდრობით“ და „მასხარაზობით“ გააუზრალალებდნენ თვით ვოლტერსაც. ეს „გაუზრალაობა“ შემწინდელია მაშინდელს თარაზმინის რეპერტუარში.

1795 წელს პეტეკა და მდივანბეგმა დავით ჯიშმე-რისძე ჩოლოყაშვილმა „მათი უღონდნეულის მფედ ერეატლეს შესაცვლელად“ ფრანგულიდან სთარგმნა რასინის „ფიდილია“, მაგრამ აქ არა თუ დაკულით თარგმანი, აბამედ შეცვლილა რამოდენიმედ ფორმალური მხარეც ნაწარმოისი.

რასინის ტრაგედიის არსებით მხარე, რასაკვირველია, დაცულია, მაგრამ თუ უკანასკნელი შეიცავს 5 მოქმედებას და 37 გამოცხადებას, დავით ჩოლოყაშვილს იგი გააღმკობა 4 მოქმედებად და 8 გამოცხადებად. საკმარისად შემოკლებულია თვით იქონიების როლიც. გარდა ამისა თვით ჩოლოყაშვილს შეუტრია ტრაგედიის საკუთარი მონალოგები, როგორც: ულისეს მოთხრობა მა-

¹ ი. ხ. ზუგრაბის თეატრის ქრონიკები. I გვ. 179. ჩვენი წერილის წინა ნაწილში შეპარულა კორკიტურული ტერმინები, როგორც „სპარსული საზოგადოება“ „რუსული საზოგადოების“ მაგერ და სხ. აგრეთვე გამოჩინდა საბა სულხანის გამწარტება თეატრის და მსახიობის:

„თიბრად, საბედდელი, ესე არს ზედდ მიუღებელი, შუა ადგილი სამეფო-სარაკანი და გარემოს მგებრძოლ სადგომი სადა სტაჟავაჲ მოწყაეთი.“

სახის მუხიკი და ს-სახის მტყველებით თქმულსა სიტყვა-სა მკანაჲ. საბა, 119, 21, 4.

მის მიერ შეიღის სხეებში შეწირვებზე (გვ. 308), ხოტბა ახილვისა (გვ. 313—314), ვრცელი მონოლოგი ავამეშვნონისა (გვ. 309—312), ასეთივე მონოლოგი კლიტემნესტრისა (გვ. 316—317*).

ჩოლოყაშვილი ამოკლებს რასინს ჯერ აღმოსავლეთის ლიტერატურის ტრადიციების მიხედვით, როცა მთარგმნელს თავისუფლად შეუძლიან მიექცეს როგორც ფორმას ისე სოფეტს, შემდეგ ქართული სცენის ტენიკის შეფარდებისათვის, ქართულად გადმოკეთებული პიესა სცენაზე ჰქმნის უფრო მეტს მოძრაობას და დეკორაციების მეშვეობით ცუდას.

აქ ორი სიტყვა მაშინდელი ქართული სცენისათვის: თვით ისინიც კი, ვინც დაჯერებულია ირაკლის თეატრის არსებობაში, ჰქონდათ რომ მაშინდელი სცენის ტენიკა მეტად პრიმიტიული იყო, ასე მაგალად, წარმოდგენები იმართებოდა ცის ქვეშ, არ იყო დეკორაციები, ბუტაფორია და სხ. ამის უარსაყუდად შეგვიძლიან ჩვენ დაიხმაროთ „ეტილენის“ თარგმანი.

მისი მთარგმნელი, რომელიც შეიძლება იმავე დროს რეჟისორიც იყო, ტენიკურს რჩევას აძლევს მსახიობებს ამა და იმ მოქმედებისა და მონოლოგის დროს. თუ რომელი მსახიობი სად უნდა იდგეს და რა აცეთოს, მაგ., — მთარგმნელისათვის განსაკუთრებით ეფექტური აღგვილი ყოფილა ავამეშვნონის მიერ აქილესის მიღება და აქ ჩოლოყაშვილი მეტად ვრცლად ლაპარაკობს.

შემდეგ თუ თვითონ რასინს „ეტილენის“ ორიგინალში არ მოუკლა სცენის პოზიციები და ტრაგედია, პარადირ ავამეშვნონის და არკაზის მონოლოგებით იწყობა, დავით ჩოლოყაშვილი ალბად მსახიობთა სახელმძღვანელოდ სცენის ვრცელს აწერილობას იძლევა.

გამოცხადება ა.

თეატრი წარმოადგენს მინდორზე სამსხვერპლოს, კალბაზ ღუმელით ილოცავს და ავამებს. ელვითა და ქუბილით იუბილირებს კაცის სახითა ღრუბელით მოვა. კალბაზს გულშემაყრის ეჩვენება და ისევ ელვით და ქუბილით ამალდება და ფარდა დაეფარება.

გამოცხადება ბ.

თეატრი წარმოადგენს ზღვის კიდეზე დაბნულ ხომალდს ატლანტიკის ზღვაზე. ხომალდზე კარავს. კარავში ალაშქრონო იჭენს პიუტადეს. არკაზის პარადირ სპაზზედ ჰმინავს; აქა იქ საღდათები ჰყრიან, ალაშქრონო აღიძვებს არკაზს.

(მოქმედება დამთავრდა).

* ცაგარელის. Сведения ХII.

* [იხ. წ. 3. ს. მეზ. ხელნაწ. გიორგი ავალიშვილისა და საისტ. სადინ. მუხ. ხელნაწ. № 189 გადაწერილი დავით უკნატეს ძის თუმანიშვილის მიერ 1814 წელს.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ „ეტილენის“ პართულად გადმოღება ერთი წლით წინ უსწრებს რუსულს: „Послания, трагедия в пяти действиях, на русском языке стихами свободно переложенная с господина Расина Москва 1796 г.“, ე.ი.

აქ დოკუმენტალურად ნაჩვენებია ხმარება „ეტილენის“ რუსულიდან, ფარდის და ორკესტრის. ამასთანავე ნომერი მუსიკალური პროგრამიდან: სეგამუხალი ფ.

მაშასადამე, აქ უკვე ნაფულისხმევია თეატრი ევროპიული გავებით, ტენიკის ყველა ატრიბუტებით. თეატრი, სადაც დაიდგმოდა ევროპიული ფსევდო-კლასიკები და არა თეატრი ცის ქვეშ, სადაც, შეიძლება მხოლოდ სასულიერო მისტიკების დადგმა.

რასინი ქართულ სცენაზე, ერთხელ კიდევ ადასტურებს თეატრის არსებობას უფრო ადრეულ ეპოქაში. წინააღმდეგ შემთხვევაში, გაერეცე ყოველი თეატრალური ტრადიციებისა, რასინის პარადირი შემოტანა მაშინდელ ქართულ სინამდვილეში წარმოუდგენელია.

თეატრალურ კულტურის სრულ წარმოდგენისათვის მომავალს „ეტილენის“ პერსონაჟები:

ტრადელა ეტილენა.

მოქმედნი პირნი:

ალამეშნონი მეფე ბერძენთა და წინამძღვარი ოცის მეფისა. მომადელი ტრადელა ქალაქის საბრძოლველად, ექვს თვე უპარობით ზღვის პირზედ დგას.

ჟულიც მეფე ბერძენთა, მამა თელემაკისა.

ახილეს მეფე და გმირი.

არკაზ მახლობელი ალაშქრონისა.

კალბაზ ქურუმი, ვინა მღვდელმთავარი ეკრბათ.

დედოფალი კლიტემნესტრა.

ეტილენი ახსული ალაშქრონისა და დედოფლისა.

მოხალენი

კარისკაცი

პატი

მხედარი

მგალობლები

სახანდრები

„სახანდრები“ შემოტანა რამოდენიმე ქართულს კოლორიტს აძლევს რასინის ტრაგედიას, ასევე შესამჩვევია, როცა მთარგმნელი ავამეშვნონი თვით მეფე ირაკლის გულისხმობს: „პირის მეფობის დიდებულებამ სათნო ირინა მოხსენებელი ძლევა ახილესისა და დიდის მადლობითა მიითვალავს, რომ არა თუ პირველი იყო მიმდინარეობასა შინა ამა ნ წლისა მეფობისა მისისა!“

საინტერესოა, რომ როგორც თვით რასინმა თავის ნაწარმოებში გამოიყენა ევროპიდეს „ეტილენი ავლიდში“, მისი საფუძველით, ხოლო პერსონაჟებს მისცა თანამედროვე გრძნობები, ისევე გაიმეორა ჩოლოყაშვილმა სხვა მისწავლით.

„ეტილენის“ ლიტერატურული დახასიათებისთვის მომავალს მცირე ტექსტი „პირველი მოქმედების მეორე გამოცხადებიდან“:

ალამეშნონი:

დიახზე, დიაღზე, ალაშქრონო, მე ხელშეიფე შენი. მე დამკირე შენის ღვიძლისა და მეგობრობისა.

ა რ კ ა ზ

ხელმოწევად რა მიზნზემან აგასწორობინათ მთიებისათვის. ეგება სანატორიო მოგესმა რამ ხმა, ან სასურველისა ნინაის სოღამ მოგებრა და მის გაღვიძებამ გააღვიძათ. მაგრამ რა! კაცთა, ქართა და ნებტუნს სძინავს.

ა ღ ა მ ე მ ნ ო ს

არკაზ! შენ უნდა გახსოვდეს დედოფლისაგან შენისაგან და დედობრივი სიყვარული, რომელსაც მოწყალებამ ჩემთან დაგახსოვდა და ყველაზედ მისადიდებ მიმაჩნიხარ, ბუნებით ვასხებოლი. მოწყალებამ ერთაულებით გარდიხადებდა, შენ უფრო მოვალე ხარ დედოფლის ერთგულებისა, ვინმე მთელი საბერძნეთი, შენ განდობ ამ საიდუმლოსა რომელში კაცი ბედნიერია და სიცოცხლე ეფილენიისა გერწმუნებდა.

ა რ კ ა ზ

ხელმოწევად, რა საიდუმლო! რა სიცოცხლე! რა რწმუნება! მე ვხედავ მარადის თქენს განათლებულს პირს შეწყუბუტულს, ხმისა მწყვეტელსა, თვალსა ცრემლიანსა! თქვენ იცნობთ ჩემს გულს. ასე როგორც სული ჩემ შორის! ჩემი თავი, სიცოცხლე მოკლე და ვსთქვა, სულიცა თქვენთვის დამიმონებია. იყავ ნება თქვენი მონისა თქვენისა ზედა, უბრძანე აღსრულებად მზა ვარ*.

სტილი ჩოლოყაშვილის „იფილენიისა“ საცემებით დამახასიათებელია იმ ეპოქის კულტურის.

თვით რასინის მიღება კი ქართულ სცენაზე, არ არის შემთხვევითი. რასინის დენბათა ტრაგედიები ანტიური სიწმინდით, პერსონაჟების აქტიურობით, პერიოზურობით, ყოველივე სანტიმენტულობის გარეშე, სრულიად მისაღები უნდა ყოფილიყო ჩვენი რასიული ბუნებისათვის, განსაკუთრებით სპარსული ყალბი რომანტიზმის შემდეგ*).

ტრაგიული რეპერტუარიდან რასინის პიესის და ზემოაღნიშნული ავალიშვილის „თეიმურაზ II-ის“ (დაწ. 1785—1790) ვარდა, მარი ბროსის გადმოცემით, ცნობილი ეოლტერის „ავათოკლე“ პიეტის პეტრე ლარაძის თარგმანით. როგორც ავალიშვილის პიესა, ისე „ავათოკლე“ ჯერჯერობით არა სწამს. უკანასკნელი გადმოღებულ იქნა იყოს რუსულიდან, რადგან პეტრე ლარაძემ ფრანგული არ იცოდა.

რაც შეეხება იმ „ქართულ კამედიებს“, რომლითაც ალექსანდრე ბოტოლიანის სტიქები, სტიქებოდნენ თელავსა და ტბილისში, მისი ციკლიდან თითქმის არა დარჩენილა რა, გარდა გიორგი ავალიშვილის პიესისა „მეირი და ზუბის“ (ოთხანწილად), რომელიც სანტერენსა სოციალური მოტივების შეხებით. მხედველობაში მისაღებია კიდევ ის პიესები, რომელთაც ასე იხსენიებდა პრიუჟ. ალ. ცაგარელი. „V. меня под руками в насто-“

*) სანტერენსა, რომ როზესპიერის დაცემის შემდეგ, დირექტორი დაეცემს ბროს, ფრანგული თეატრი ისევ დაუბრუნდა რასინს. რასინი ერთსა და იმავე დროს მოდიოდა პარიზის და თბილისს სცენაზე. 1799 წ. „იქმედ ქრანსკ“-ს რუსტავაცია დაიწყო რასინის „სიძისათ“.

ящее время несколько оригинальных театральных пьес, сюжеты которых взяты из грузинской жизни и истории конца XVIII и начала XIX века, к сожалению, имена авторов и годы их написания не указаны**).

რასინის და ეოლტერის ტრაგედიებთან ერთად უნდა ავნიშნოთ სუმბროკოვის თეატრი. ამ თარგმნილი კომედიებიდან ცნობილია: „დედა რაყიფი ქალისა“, „საჩხუბარი“, „რქისმატარებელი“ და სხვ.). ყველა ეს კომედიები გადმოღებულია გიორგი ავალიშვილის მიერ, უკანასკნელი პიესა თარგმნილია „იგეგორეცის კრეპოსტნი“ 1794 წელს, თებერვალში.

პირადად მე გამოვსთქვამ ეკვს, რომ ყველა პიესები დადგმულიყოს. XVIII საუკ. საქართველოში უკვე კითხულობენ ევროპულ რომანებს და, ცხადია, დრამატული ფორმის ნაწერები გარეშე თეატრისა არ გამოირჩებოდა ჩვენს მკითხველს.

ძველი დრამატული ლიტერატურის ნაშთები უმეტესად უნდა ვეძიოთ რუსეთში გადხვეწილ სამეფო ოჯახის და ფეოდალების წიგნთ-საკაცებში.

სად იყო თეატრის სადგომი?

უპირველესად სასახლის ევზოტიურ პალატებში, რომელმაც ჯერ კიდევ XVII საუკუნეში გააკვირა ფრანგი შარდნი და რომელთა ბაღალიც თანამედროვეების სიტყვით „ერანშიც არა ყოფილა“.

მეორე სადგომი თეატრის უნდა ყოფილიყო „ნაღახანა“ მოქცეული სასახლის ეზოში**).

მესამე: ზუპირგაღმცემებში: ორბელიანების, მესხიშვილების და მელიქიშვილების სახლებში.

მეოთხე: ქარვასლაში ან კერძო სახლში. ეს იყო სა-

*) ცაგარელი Сведения III.XXXIX.

**) სასახლე მოთავსებული იყო იქ, სადა დღეს ყოფ. საკათალიკო სასახლე „ნაღარ ხანა“-ც მდებარეობდა სამხრეთით, სასახლის დღევანდელ ბაგრატიონის ქუჩაზედ.

აღსანიშნავია „ნაღარ ხანის“ ანუ სამეფო ორკესტრის თანამშრომლობა თეატრში. ინტერმედიების გარდა ისინი ასრულებდნ პიესების მუსიკალურ ნაწილს.

დღემდის დაცულია უკანასკნელი შტატი „ნაღარა-ხანის“.

ს ა მ ე დ ი ა ნ ა ლ ა რ - ხ ა ნ ი ს ა პ ი რ ნ ი:

1. მოგვად ბარათაშვილი. მოგვად 1811 წელს.
2. იმდენად იყავ კოტეტიშვილი, დავით თაჯავალაშვილი. ფილავი გოკირიძე და 4 სტანი.
3. მეტყვე: სტეფანე ნორიელი. შოა ბორაშვილი, ქრისტესია კავთისხველი.
4. მუხრანბი: დავითა ლოლაშვილი. პაატა მისხა-შვილი, ანდროს ტაგურეის-შვილი და 3 სტანი.
5. მექონიერ პაულე სოხაშვილი. სოლონოვ. ყუილი... და ორი სხ.
6. მენაღარ დავით ირემაშვილი, სესია. . როსტომ გელაშვილი
7. ტაბლავი.
8. „ჯიშვიტი“ (პლატონ იოსელიანი... „ქსოვრება მეფე გიორგი მეცხრემის“, გვ. 305).

მათვე უნდა მივსატოთ მაშინდელი მექონიერე მსაქარავეები: შოა მექონიერე, დავითა მეთარე, სათნავე, ალაჯა მომღერალი პირხაჯანა, ალავერდი, რომელთაც უმღეროდა გრაიგოლ ორბელიანი.

ხალხო თეატრი, გამარეულ მთიორის ანტრეპრენიორობით. შენახული მისი შესასვლელი ბილითი „ორშაურთან“ მხნაველბისთვის; „მთური ორი—გამარეულ მთიორი“. ეს თეატრი უნდა იყოს ჩანასახი დღევანდელ სახალხო თეატრების.

მაგრამ გარდა ტფილისის სატახტო თეატრისა, პიპერისა არ იქნება, გილაპარაკით პროვინციის თეატრზედაც, მით უმეტეს ჩვენ გვაქვს მცირე ცნობები თელავის თეატრის არსებობაზე.

არაგანაჲ ქართული ფეოდალები უმეტესად პროვინციებში ცხოვრობდნენ და ტფილისი მხოლოდ ადმინისტრაციულსა და კომერციულ ცენტრს წარმოადგენდა, ცხადია, რომ ისინი სასახლეში ნანახ სპექტაკლების მიზანით, მათ თავის ციხედარბაზეშენი გადიტანდნენ. არ შეგვიძლიან, გვქვი არ გამოვსთქვათ ორბელიანების, ამილახვრების, მუხრანბატონების, ანდრონიკაშვილების სასახლეებზე, რომ მათ არ ჰქონდათ მინიატურული კარის თეატრის შესახებ, რომელშიც მონაწილეობდნენ თვით სასახლის წევრები.

ამიტომ შემთხვევითი არაა, აკაკი წერეთლის ცნობა 40 იანვლის პროვინციულ სასახლეებში გამართულ წარმოდგენებზე, რომელთა გავლენით, როგორც ბავში პოეტი ისე სხვები სწორდნენ „კამედებს“ დარბაზში გასათამაშებლად“. წარმოდგენებს ექვი არაა, ამ სასახლეებში თავისი ტრადიციები ჰქონდათ...

ვინ შექმნა იეროვნული დრამატული სკოლა, ვინ შემოიტანა ფრანგული კლასიკიზმის ესთეტიკა, ახალი დრამატული სისტემები და პრინციპები.

ვინ არიან ჩვენი პირველი თეატრალეზი, დრამატურგები, რეჟისორები?

ჩვენ არ გვაქვს საკმაო ცნობა ამის გასანათებლად, მაგრამ ვიცით, რომ გიორგი ავალიშვილი, დავით ჩოლოყაშვილი. გამარეულ მთიორი იყო ის ტრიუმფატორი, რომელმაც დასდგა და გააშენა ქართული თეატრი.

I. გიორგი ავალიშვილი.

დიპლომატი, (საქართველოს სამეფო დესპანი რუსეთის კარზე 1784—1801) პოეტი და დრამატურგი—დაიბადა 1769 წ. (იყო შელი ივანე მეთაურისა და ცოლისა მამა ცნობილის გარსევან ჭავჭავაძისა) გეტუნგოდა შტოს კახეთის ავალიშვილებისა, რომელნიც საშუალო საუკუნოებში მთავრობდნენ ბორჯომის „ხეობაში“ მტკვრის მორეკავში ტიტულთი და XVII საუკუნის ბოლოს.

1783 წ. სულ ახალგაზრდა ავალიშვილი ჩარიცხულ იქნა მდივანთ პეტერბურგის კარზე, გარსევან ჭავჭავაძის დიპლომატიის მისიამა, რომელსაც ტრაქტატისგან დადებული კავშირის გასამტკიცებლად შესაფერი გეგმა უნდა შეემუშავებინა. შემდეგ მას ეხედოთ საქართველოს სრულყოფილებიან წარმომადგენელად ანუ „მინისტრად რუსეთისა კარსა“. მისი მონაწილეობით არის შედგენილი 1794 წლის „ახალი ტრაქტატი“ თავისი ვრცელი ნოტებით (პაველ I-ისი და გიორგი XIII-ის შორის). ტრაქტატის „პარობიკის“ შემდეგ ავალიშვილი ელჩობა ფაქტობრივად შეიღოთან ერთად ბრუნდებდა საქართველოში ახალი მონ-

ღობილობით. მასვე გ. ჭავჭავაძისთან ერთად ჩამოაყალიბა გიორგი XIII ინვსტიტურა. (იყო ჭავჭავაძი გიორგი-გვამდნის, რომელიც ეტყობა: „შემწეე მეცა და ნუ დამაზოგავ“). 1800 წ. ავალიშვილი ბრუნდებდა რუსეთში, ტრაქტატის საბოლოო რატოფიკაციისთვის და „ორივე მხრითი სამეგრეტორო აქტის“ საზეიმო დამტკიცებისათვის. იმავე ხანებში ის წინადადებდა აძლევს რუსეთის მთავრობას, რომ საქართველოში იმპერატორის მოადგილეთი იქნეს დადგენილი რომელიმე ბატონიშვილი და რაც უფთავრესია, საქართველოს საგზავნის განხილვის დროს, მიღებულ იქნეს ქართველ დესპანთა რჩევა და თანხმობა, როგორც ქართველი სამეფოს სრულყოფილებიან წარმომადგენლების. როგორც ვიცით, საოროგანიზაციო აქტების დამუშავება მათ დაუუთხიზავდ მოზდა.

1801 წელს, გ. ავალიშვილს ეხედოთ პეტერბურგის კარზედ როგორც, მემკვიდრის დავითის და „საქართველოს“ წარმომადგენელს, ითხოვს იმპერატორისგან სანქციას დავითის მეფობისათვის, ამასთანავე „სამეგრეტორო აქტის“ სადღესასწაულო ჩაბარებისათვის, მას მიჰყავს საქართველოდან დეტუტაცია ყველა წოდების წარმომადგენლებით.

იმავე წლის დეკემბერში, საქართველოს პოლიტიკური ლიკვიდაციის შემდეგ, ავალიშვილმა მიიღო უკანასკნელი ადღენიის იმპერატორის. ამ დღიდან მისი დიპლომატიური კარიერა დასრულდებულად უნდა ჩაითვალოს.

1802 წლიდან გ. ა. ცხოვრობს თბილისს, მოსკოვს და პეტერბურგს. როგორც საუკეთესო მკოდნე რუსული და რამოდენიმედ ფრანგული ლიტერატურის, ის ეწევა ნაყოფიერს ლიტერატურულს შრომას, მაგრამ, სამწუხაროდ, მისი ენერგია სასულეობრივ მწერლობაზე იკარგება.

ცნობილია მისი პოლიგრიმობა პალესტინაში 1819 წელს, შემდეგი მარშრუტით: გორი, სურამი, ქუთაისი, სოხუმი, კალე, სევასტოპოლი, სიმფეროპოლი, ევპატორია, კონსტანტინოპოლი, კუნძული ხიოსი, ალექსანდრია, ქაირი, მანა, რამლე, იერუსალიმი.

1820 წელს გამოდის იაფიდან, გავლის კიპროსი, ლენწის, ლევკოსი და მერსინიდან ეკივს ზმელეთით, ტარსის, კესარიეს, აზრუმის და ყარსის გამოვლის შემდეგ ბრუნდება ტფილისში.

პოლიგრიმობის სასულიეროდ მან დასწერა მშვენიერი დღიური: „მაგაზინი თბილისით იერუსალიმისადმი საბერძნეთსა ზედა და უკუნქვევი იერუსალიმით თბილისამდე, კიპროსს ჭავჭავაძი, მკირისა აზიისა და ანატოლიისა ქლით“.

„მოგზაურობა“ მართალია, დაწერილია, სხოლასტიკის სტილით, მაინც საინტერესოა დავიკრებით, ერთდღიციით, და საინტერესოა ვიპოვდებით“).

დიპლომატიური კარიერის გარდა გიორგი ავალიშვილი თანამედროვეებისაგან ცნობილი იყო, როგორც „გადამოღობი რუსულითა ქართულად წიგნთა მრავალთა“ დრამატული ნაწარების გარეშე, გარდა სუბაროკოვის თეატრის გადმოღობისა, მე ვიცი მისი თარგმანები და კომპლიკაციები:

*) ქაირში დაუფთავებდა გვარტეს ფაშას, რომელმაც დიდებით მიიპატიოა ზედიფის სასახლეში.

- I პოლიდორ, ძე კადმისა ღარმონისა (1798).
 II „ველიზარია“ პიესა.
 III ცხოვრება კეთილშობილისა საცილიელისა ქალისა, ანუ შენთხვედია მარკოზ აღმელნიანისა (პეტერბურგი 1809).
 IV „ღმერთი“ ოდა დერეფინისა (1811).
 VI ალექსანდრე (მაკედონელი) და მეუღლადნოვე კავსიასისა შინა*
 VII წ. კ. სახ. მუხ. ვრცელი ლიტერატურული კრებული № 303.
 VIII წინასწარ თქმული ნეტარისა იერონიმე აღათანგელისა (1821).
 IX „ხმა“ ცოდვილისა ღმრთისადმი, იამბიკოდ თქმული მოსკოვი (1838).
 X ორი შოტლანდიური სათემო (პროვინციალური) სიმღერა.
 XI „ველქუთია, ასული უბედურისა ველიზარისა.*“
 XII იგავები.
 XIII 18 საუკუნის პოეტური ანტოლოგია.

როგორც ირკვევა, ავალიშვილის თეატრალბა მისი ცხოვრების პირველ პერიოდს ეკუთვნის, შემდეგ მთელი ისიცების განმავლობაში, გულმოდინებით ემსახურება კლერიკალურ მწერლობას.

მის ლიტერატურულ დამსახურებას უნდა მიეწეროს ისიც, რომ მისი ხელმძღვანელობით იზრდებოდა მისი დისწული, პოეტი ალექსანდრე ქავჭავაძე**), ამასთან ის იყო მშვენიერი კალიგრაფი და აღმაღლებული ძველი ქართული წიგნების.

გიორგი ავალიშვილი გარდაიცვალა მოსკოვში დაახლოებით 1845—48 წლებში.

ასეთია მოკლე ცნობები იმ ადამიანის, რომლის ცხოვრება მიდიოდა ბრწყინვალე სახელებში და ქორტუნამ კი სასულიად შემთხვევით არაგუნა სახელი პირველი ქართველი დრამატურგის, რომელმაც დასწერა პირველი ორიგინალური პიესები: „თემიშურაზ მეორე“ და „ძვირი და უხვი“.

II. დავით ჩოლოყაშვილი

ერთ ერთი ექსპერიმენტატორი ქართული თეატრის იყო დავით ჩოლოყაშვილი. მან პირველმა შემოიტანა ფრანგული კლასიკური დრამა რასინის. შესანიშნავია, რომ დრამა რასინის აღზრდილი საფრანგეთის ბრწყინვალე კარზედ, საქართველოშიც მხოლოდ სასახლის სტუმრია.

დავით ჩოლოყაშვილი, ანუ როგორც იყო მაშინ ცნობილი—ჯიმიშინისშვილი დაიბადა 1734 წელს***), გარდაიცვალა დაახლოებით 1810—15 წლებში****). ის იყო ცნობილი პოეტი სასულიერო და ეროტიული ლექსების. დღეს ეს წარმოდგენილია, მაგრამ აწმიათი პოეტური დუალიზმი მაშინ არ იყო გასაქცირალი. თუმცა მისი „საწინასწარი

მეტყველო წიგნი „იობის“ და „ფსალმუნების“ აღქმით გადღება ჩემის აზრით, მისი ცხოვრების პირველ ეტაპზე უნდა ეკუთვნოდეს.

მან შესანიშნავად იცოდა როგორც აზიური ისე ევროპული ენები და ვფიქრობ, რომ განათლება ევროპაში უნდა მიეღოს, მხოლოდ საქართველოში შეუძლებელი იყო ევროპიული დიდი კულტურის შეთვისება, მან დასწერა ოლიმპის ღმერთების გენეალოგია, დასწერა აგრეთვე სხვა თხზულებანიც, რადგანაც თანამედროვეთა სიტყვით ის იყო „დიდით ნიკიტელის სიტყვითა და მწერლობითა“. მაგრამ საქართველო დასახლებული იყო ეოტერიანებით და ეს მიმართულება თითქმის თავის ლიდერად დავით ჯიმიშინისშვილი ითვლიდა:

ის აიშორებოდა რუსოსს, ვოლტერს და ახდენდა ქართული საზოგადოების ერთგვარ დეფორმაციას. როგორც ვოლტერსიანი ემბროდა სამეფელოებს დაუზოგველად. ცნობილია მისი პარადოქსები და აფორიზმები ფრანგული მოხატული, ცნობილია მისი სარკაზმი, რომლისაც თვით მეფეს ეშინოდა.

ბოდიშს მოვიხილ, თუ გადუხვევ, მაგრამ მაშინდელი გონებრივი მოძრაობისთვის, როცა ჩვენი ძველი თეატრიც ყუდად, ეკრძოდ ჩოლოყაშვილის ბოგარდისთვისაც საინტერესოა მისი სატირული და აივისტური დიალოგები „კალმასობის“ ავტორთან, ბერი ხელაშვილთან:

იოანეშ მდივანებს: თუ თქვენი მოძღვარი იყო უწინ, ახლა რად გამოვიცვლიათ.

დავითმან: მე აღსარებაში უთხარ ერთი ცოდო. ამან მიიხრა: შუა ჯოჯოხეთშია მაგ ცოდვის პატრონიო. მე ესთხოვე საკანოო დამდევით, ეგების გაფთხურეულდღე და ზორს დამიჭირა. მერტე უფიარა, ზოდი ერთს კიდევ ექვშ იმ ცოდვასა, ეგება ნაიარზე გამოიმადოსო და ამაზედ გამიწყრა და არა მითქმევინა აღსარება.

იოანე.... ეხლა ვინა გყავთ მოძღვარი.

დავითმა უფოვმე წინამძღვარი.

იოანე ის უფრო ზორს დაგიჭერს მაგ გვარს ცოდვებს და გვონებ მაღე გაუშოთ ერთმანეთო.

დავითმა არა, როდის გეტყვი. მე ჩემ თავს დია მართალ კაცად ვაჩვენებ, რომ ბატონისა კარგი ყმა არს და ჩემსაც კარგს მოხსენებას დაუჯერებენ, რადგან ჩემი მოძღვარია.

იოანე უი, ჩემ თავს! და ეგ რა აღსარება არს, ეს არა სჯობს, რომ სულ ყოველთვის კარგად იქცეოდეთ და არ ვერაგოდდეთ და არც იმ საბარლო ბერს ატყუებდეთ.

დავითმა ხანდისხან საღივანებებს წილაც დაუღებ ზოლმე და ამითაც ავიღებ შენდობას.

იოანე წსწორი სამართლისას, თუ მრუდისას?

დავითმა ქართლში სად არის მწორე სამართალი, როგორც იყოს უნდა გავაჩნაწალით საქმე.

იოანე და რადგან აშკარა მოსამართლობაც დაგიწყეთ, და იმ ცოდვამაც ბრძნდებით, რაღა იმედით ახვალთ სასუფეველში.

დავითმა ბერო, მე ცხონება და წაწყმენდა არა მწამს.

იოანე მაშ პირეტყვი ყოფილხართ.

*) იმ. უნივერსიტეტის საისტ.-ნაენ. და წ. კ. მუხ. წიგნთსაკუთები.

**) მანვე გაუქმდა 20-იანი წლების ქართველი ლიტერატორი ივანე მერაბიძე.

***)) თვითონ დავით ამბობს „კალმასობაში“ 1799 წელს: „მე დიად დღედარდელი ვარ, სამოცდახუთის წლისა“ ვარ.“

დავითმა პირუტყვთანაც მიჰქს ზიარება.

მე შენი ქადაგებით არ მოეძევე, მე შეტოლოლია (მითოლოლია) მისწავლია და მე გამოცდი, თუ კარგად ვან-
მიმართავ, მერე სხვა მოძღვრებასაც შემიგადგები.

შემდეგ დავითი ხანგრძლივ ელაპარაკება იოანე ხელაშვილს მითოლოგიაზე: (სატურნი, იუპიტერ, ნეპტუნ, პლუტონ, იუნონა, ცერერა, რეია, იანია, პიენტიები, ცხრანი მუნნი, აპოლონი, მინერვა, მარსი, ვენერა, კუპიდონ, გრაციები, მოიები, ვულკანი, ეოლა, აკვილონ, ბო-
რეი, ზეფირი, ჰევერი, ბახუსი, მერკური, ვესტალეები, ცი-
ბელა, იაზონ და მედიკა, თეზვი, პეტრორი და სხვა).

„მაშინ დავითმან აქო იოანე და უფბარ: ახლა კი ვირწმუნებ შენს ქადაგებას თუ ჩემი მოძღვარი დასტურს მომცემს.

იოანე რომელს მოძღვარს ბრძანებთ, ექვთიმეს თუ სხვადაც ვაგებ ვინმე?

დავითმა არსენი თბილელი.

იოანე უო ჩემს თავს, რამდენი მოძღვარი გყოლიათ.

დავითმა მან მე რადგან ბევრის ცოდვის მოშველი ვარ, სამი მოძღვარი მყავს. ერთი მღვდელი მეორე არქიმანდრიტი, მესამე ეპისკოპოსი, რომ ეს სამნი ძლიე მოერე-
ვიან ჩემს ცოდვას, რომ ზოდონ და მეოთხე შენ იქნები როდესაც მთავარ დიაკვნად ეკურთხები და დანაშევის ცოდვას შენ აგადებ.

ზურაბა ბატონო დიანბეგ, მართლა კარგი სახედარი უშოვეთ თქვენს ბარგს, თუარ ის, ვერაფერ ატარებს.

დავითმა თუ ჯერ გახედილია მართლად შეიძლება.

ზურაბა გახედილი რად იქნება რექტორის ხელში გაზდილი და ახლა ფიცხელაურს ბერთან მყოფი. ევონებ ზურგიც ჰქონდა წამბარა.

დავითმან მაგისტოის ეჭვი არ უნდა!...*)

დავითი ჩალოყაშვილი ცნობილი იყო როგორც „სიტყვა მარჯვე და კაოლად ატრეკულად მწერალი.“

ირაკლი მეფის გარდაცვალების მეორე დღეს, იგი დაბარა ახლად გამეფებულმა გიორგი XIII-მ და უბრძანა მას გაეცეთბინა ოქმის ბეჭდის წარწერა. მაგრამ ის დიდს პოლიტიკურ პიროვნებასაც წარმოადგენდა. ის იყო სენატორი, სახელმწიფო მრჩეველი, ანუ როგორც მაშინ იტყვნენ „სამეფოს მღვინებელი“. მისი მონაწილეობით და თარგმანებით მიდიოდა თითქმის ყოველი ტრაქტატები და რელიაკიები, რომლებიც ირაკლი II და ვანსაკუთრებით გიორგი XIII რუსეთის იმპერატორებს უგზავნიდნენ. არა ნაკლებ როლს თამაშობდა საქართველოს რუსეთთან შეერთების საკითხში თუქაის რუსეთის ორიენტაციას არ იზიარებდა**).

*) კალმასოვა გვ. 292-309.

**) 1802 წლიდან რუსებმა მისცეს მილიციის მაიორობა და მისიანდ ვახტანგის კანონების გადაღება რუსულად, რომლის დასრულება სკიფილის გამო ვერა მოუხდა. მანვე 6, ჩუბინაშვილთან თანამშრომლობით სთარგნა რუსულიდან: „Учреждение о губерниях“, (1806) „Городное положение“, „Постановление для избираемых из Грузии в уездные казначей“ (1807) 5. ჩუბინაშვილის დღირიბი. Сведения, III გვ. 12.

მაგრამ ჩვენ გვიანტერესებს იგი, როგორც „სიტყვა მარჯვე და კაოლად ატრეკულად მწერალი, რომელმაც მელომენას ნაციონალური კაცობა მოაქრა. ჩვენამდე მოაღწია მხოლოდ მისმა „ექილენიამ“ მაგრამ ეჭვი არაა, მის უნდა ჰქონდეს სხვა თარგმანებიც, შეიძლება ორიგინალური ჰქონდეს. ის იყო ერთერთი თეატრალური ხელოვნანელი. „ექილენიანაც“, აშკარა ხდება, რომ იგი რეესობობდა სხენეულ პიესას.

III გაბრიელ მაიორი.

ვინ იყო გაბრიელ მაიორი?

მისი ბიოგრაფიული დეტალები ჩვენ არ ვიცით, მაგრამ ვიცით, რომ ის ყოფილა სიეთი პოპულარული, რომ სახელი „მაიორი“ მხოლოდ სიყვარულის და პატივისცემის მთქმელი იყო. „მაიორს“ იცნობდა მთელი საქართველო.

ეჭვი არაა, ის უნდა იყოს არისტოკრატებიდან, წინააღმდეგ შემთხვევაში, მაშინ მას მაიორობას არავინ მისცემდა...

გარდა ამისა, მაიორი მოხსენებულია იონა ხელაშვილის ლიტერატურულს პანიონში („მცირე უწყება ქართველთა მწერალთათვის“), რუბრიკაში, რომელსაც აქვს სათაური: „რომელსამე თავადთა დროსა მეფისა თეიმურაზ და ირაკლისა“. შესაძლებელიც არი მფეუმ გათავადი, როგორც მამნდელი დიდებულები: სოლომონ მდვანბევი (ლენინი) და იესე მიქაძე მსაჯული (ბარათაშვილად და ფალავანდშვილად).

ვიციო კიდევ შემდეგ ცნობა, დატული იმავე ხელაშვილის „უწყებაში“: „შემდგომად ამისა (ფელდცენ-მეისტერის და თოზიბაშის პაატა ანდრონიკაშვილის) და-
აღვინა გაბრიელ სომეხი, ამანაც კარგად იცოდა არტი-
ლერია და ესე მითფრთ თვისით მეფის ირაკლისა წინა-
შე დაიხიკნენ აღამამათხანის ბრძოლასა შინა*“). აქედან ირკვევა, რომ გაბრიელი ტომით სომეხი ყოფილია.

არის გადმოცემა, რომ უპირველესად ის მსახურობდა რუსეთის არმიას, საიდანაც არტილერიის მაიორის ჩინით დაბრუნებულია, რის შემდეგაც მისთვის ჩაუბარებიათ საქართველოში არტილერია**).

გადმოცემა მისი რუსეთში ყოფნის შესახებ, შეიძლება დაედასტუროთ პოეტის ბესიკის და მირიან ბატონიშვილის მიწერ-მოწერიდან (კრემენჟუ-ელიზავეტარადი, 14 ოქტომბერი და 13 დეკ. 1788), რომელიც დაწერილია ეპისტოლარული ფორმით. სწამს რომ ჯვენი „მაიორი“ ყოფილა „კაკასიის ლინიაზედ“, სადაც იყვნენ: მირიანი, ბესიკი, მწერალი გაიოზ ნაცელიშვილი და სხ.

რაც ჟღერს საინტერესოა, მაიორი ყოფილა ბესიკთან ერთად ქ. კრემენჟუში.

აღწერს რა კრემენჟუის საზოგადოებას, ბესიკი მირიან ბატონიშვილთან მიწერილ ეპისტოლეში იხსენიებს „მაიორს“:

აიოს, თოის, აიოს, ამას ხმობს გაიოს, სტეფანა უტარაკუტებს, შეაწყობს ტაღის ხმას,

*) „მცირე უწყება ქართველთა მწერალთათვის“ იონა ხელაშვილისა გვ. 48.

**) 1780 წლიდან თბილისში არსებობდა ევროპული ტიპო-
კო მოწეპობილი ზარბაზნებისა და კუმბარების ჩამოსამსხმელი კარ-
ხები.

მაიორს ზილი წილა დ ხედა, უსულოთ სულის დგმაოს,
ბასიტად მანუარ გვრეგინავს, ყვაის ხმით ვალა ვაიოს!

აქ მოხსენებულია ეპისკოპოსი გაიოზის წირვა, სა-
დაც გალობენ: მაიორი ზილით და მანუარ ბასით.

როგორი ელასტიური და ყველასთვის საყვარელი
პირივნება ყოფილა „მაიორი“ ეს სჩანს მირიანას საპასუხო
ეპისტოლიდან:

„სხვა რიგად მშვიდობითა ვართ, ავათა გვეყვს ერთიც
არა“

პაპამ სახელო იშოვა, ტანხედ გარდაიცო ხარა,
გორდინიად განაწესეს, მიაბარეს ქუჩა-შარა,
მაიორი რას აკეთებს, რისთვის აქეთ არ
ემზავრა?*

„მტომელს, მფრინავს ვითა ქარსა,
სალამს ვკადრებ მაიორსა.“**)

გაბრიელ მაიორის ბიოგრაფიულ ცნობებს უნდა
დაემატათ ალექსანდრე ორბელიანის სიტყვებიც: „თუ-
ლავში და თბილისში ქართულ კომედიებზეა თამაშობდნენ
მეფე ერეკლეს დროში, რომლისაცა გამართველი იყო
გაბრიელ მაიორი.“**)

როგორც ზემოდ გავიგეთ და როგორც ადასტურებს
ირაკლის მდივანბეგი და ისტორიკოსი ომან ხერხეულიძე,
მაიორი დაღუპულა თამაზ მაჩაბელთან ერთად კაწანისის
ოშში 1795 წელს.

ვეფქობთ, რომ იგი მწერალიც ყოფილა; ამის
დამაბტყებელია მისი ყოფნა მწერალთა საზოგა-
დოებაში: (ბესიკი, ბატონიშვილი მირიან, გაიოზ ნაც-
ელიშვილი) შემდეგ „მცირე უწყების“ ავტორი არ შეი-
ყვანდა მას თავის კრებულში, სადაც იხსენიებს გეოგრაფს
ვახუშტისთან, პოეტებთან ღმიბერი ბაგრატიონთან და
ვახტანგ ორბელიანთან (პირველის) ერთად.

გვქვი არაა, მისი ლიტერატურული ენარი იქნებოდა
— დრამატული მწერლობა და თუ „უწყების“ ავტორი,
ბერი ხელაშვილი მას პირდაპირ არ იხსენიებს თეატრა-
ლად, დრამატურგად, ეს მისთვის, რომ თითონ სასულიერო
პირია, ხოლო მისი თხზულება კი, რომელიც წარმო-
ადგენს მოხსენებას, გამაზნებულია პეტერბურგის მიტ-
როპოლიტისადმი, ცხადია, აქ ლაპარაკი გაბრიელის
თეატრალუბაზედ, უხერხული და ზედმეტად იქნებოდა...

სამოციან წლებში, მწერალს ალექსანდრე ორბე-
ლიანს ჰქონდა დაეკული სახლში მაიორის თეატრის შე-
სავლელი ბილიეთი. პატარა ლურჯს ქალაღდზე ეტედა:

„შეურო ორი,
გაბრიელ მაიორი.“***)

ეს მეტად საგულისხმო მასალა გვაძეკრებინებს
რომ გაბრიელ მაიორის თეატრი ყოფილა სრულ ევრო-
პიული ორგანიზაციით, სადაც პარტერი, როგორც ეხლა
ყოფილა დანიხრული ფასებით,

ვინ იყო გაბრიელი?

რეცისორი, ანტრეპნერიორი? შეიძლება ორივე ერ-
თად. ჩვენ ეჭვი არ გვეპარება, რომ ის იყო დრამატურ-
გიც, თუმცა მისი დრამატული ნაწერები ჯერჯერობით
არა სჩანს. შეიძლება იგი მის თეატრთან ერთად დაილუ-
პა 1795 წელს, შეიძლება არ სჩანს იმ მიზეზითაც, რომ
მრავალი ჩვენი ლიტერატურული ძეგლები ჯერ მთლიან-
ნად არ არის შემოკრეფილი...

რა ხასიათის იყო მაიორის თეატრი, ვინ შედიოდა
მის დასში, რას თამაშობდნენ?

უნდა ვიფიქროთ, რომ მისი თეატრი თავისი ტეხ-
ნიკით, ორგანიზაციით იყო ნამდვილი, რეალური და არა
შემთხვევითი ანუ შეფის „შესატყევი“ თეატრი. იგი იყო
დემოკრატიული, სადაც განსაკუთრებით „მდაბიო“ წო-
დნება დადიოდა. მაშასადამე მისი რეპერტუარიც სრულ-
ლიად შედარდებული იქნებოდა თავის აუდიტორიასთან.

ამიტომ აქ ადვილი არ ექნებოდა ფრანკ კლასი-
კებს, (ნაწილობრივ შეიძლება სუპერაკოვის თეატრს) თა-
ვისი მაღალი როტორიკით, მით უმეტეს არც სასულიერო
მისტერებში, რომელთა არსებობა ირაკლის ეპოქაში შე-
ტად საკვირდ მინაჩნია.

უმეტესად აქ უნდა ყოფილიყო ორგანიზაციული კო-
მედიები, თავის პრიმატილს ფორმებში, აქ უნდა მომ-
ხდარიყო ამ ენარის სრული კრისტალიზაცია.

თუ შესაძლებელია, მაშინდელს საქართველოში წარ-
მოვიდგინოთ თეატრი, — პოლიტიკური როლის მატარებე-
ლი, იგი უსათუოდ მაიორის თეატრი უნდა ყოფილიყო,
რომელსაც თავის ბიქებში და ინტერმედიებში უნდა
შეეტანა გულშეკრეფილი მთელთა თანამედროვე პოლიტი-
კური და სოციალური წყობილების.

ეს შეიძლება იმ ფაქტითაც დაედასტუროთ, რომ
გაბრიელ მაიორი ყოფილა ნამდვილი მეგობარი ხალხის:
მოსამართლე, მრჩეველი, ექმნი და სხვა. რასაც ადასტუ-
ნებს იგი უფრო ახლოს იცნობდა ქართულ „მდაბიოთა“. კლასს,
ვიდრე ირაკლის ტრიანონის დრამატურგები, რომლებიც
მანც ლეგიტიმისტები და რეპეკონერები იყვნენ. ცხა-
დია, მის ტანდა შეძლება დამახასიათებელი და „სამზი-
ლუბელი“ სცენები ხალხის ცხოვრებიდან თავის თეატრში
შეეტანა.

ამიტომ მაიორის მსახიობი, ქეშმარიტად იყო „საო-
კე და შემოკრებული ქრონიკა თავისი საუკუნის“...

*) წ. კ. სახ. მუხ ზელსან № 3723.

*) ად. ორბელიანის ნაწერები. ტფილისი 1879. გვ. 126.

***) 50 იან წლებში იგი განუხილავს „კავკაზში“ ნ. ბერძენ-
ოვს, რომელიც ჩვენ ვერ ვხედავთ.

IV დავით რექტორი.

მე XVIII საუკუნეში, როცა საქართველო ჯერ კიდევ ქრისტიანულ ასკეტიზმის ცენტრი იყო, მეტად ორიგინალურს და რელიეფურ პიროვნებას შეხვდებით. ეს არის დავით რექტორი—მესხიშვილი.

ის იყო სასულიერო პირი, თანაც რექტორი ანუ „სხოლასპეტი“ თელავის სემინარიისა, მაგრამ ეს არ უშლიდა ხელს შეიქმნა ქართული დეკამერონი „თმისარიანი“, სადაც ის საქართველოში შენახულ ეროტიული ტრადიციების მიხედვით, უმატებს საკუთარს, არა ნაკლებ მეკეთრს ადგილებს.

ის იყო ფილოსოფოსი, „გონებამკვიდრი, კარგი მესხიერი, მწერალი მშვენიერი, უცხო ისტორიკოსი“, კალიგრაფი, რომელმაც ათასი წიგნი გადასწერა, მაგრამ იმავე დროს, ის იყო კომიკი „ცუკია“ იმ სექტიდან, ვისი ზეგბი, კალამურები, მადრიგალები და სატარები აღუღებდნენ მთელ საქართველოს. ის სწერდა ცინიკურს, პორნოგრაფიულ ლექსებს, რველს, ფსტიკატურის, შაირის ზომით და უგზავნიდა სასახლის ქალებს, თვით ბატონიშვილებს... აი როგორც ახასიათებს მას ერთი ბატონიშვილითავანი, კლერიკალურად განწყობილი, ირავლი მეფის ასული მარიამი:

„დაბრძანდი მიწის სკამზედა

გვერდით მოსივი ცუკია,
უსჯულო, ულით, წარმათი,
პლუტი, გაქნაილი ცრუ კია,
აყუა, ლაშვბე განთბმული
ვირზედა შესაყუკია...“.

მისი ეპიგრამებით, აღტაცებაში მოდიოდნენ ვინც აღმერთებდა და ქმნიდა ჭეშმარიტების კულტს.

„ცნობილია მისი მუსტაზადეა, მუხამზაზები, თახმისები და სხვა ეროტიული ლექსები საპრასული მოტივებით, მაგრამ მისი პიროვნება სრულად არ იქნება წარმოადგენილი, თუ არ გაიკნობთ დავით რექტორის, როგორც დრამატის აღტიორის ირავლის თეატრისას.

ააქიმებო ოოლოლი, ამას ყვეის ოოლოლი,

რას მიკითხავ ჭურდობას, კარგად მომდის ეს

რ ო ლ ი „

აქებდა თავის აქტიურობას, ეს შორეული წინაპარი ლადო მესხიშვილის.“)

მაშინ ეს არ იყო სენსაცია; იყო მხოლოდ მოდა, რომელსაც უნდა გაეტა ეს დაუდგომელი ადამიანი.

ჩვენ არ ვიცით მისი როლები, მისი ამაღლა, მაგრამ ვიცით მისი დრამატული გემოვნება: მას ღიდი მზრუნველობით აქვს გადაწერილი რასინი, ვოლტერი, კონცელი. მისი სახელი უსათუოდ უნდა შევიდეს ქართული თეატრის ისტორიაში...

V იოსებ ამერძე

ასეთივე ჭიკჭურა მღვდელი იოსებ ამერძე, არტისტი და პოეტი. აწიარი პერსონაჟებით უბნია ყველაფერი

*) უკანასკნელის წინაპარად უნდა ჩათვალოს მღვდელი სოფიომ მესხიშვილი, ავტორი ისტორიული დრამის „გვარკვერე თაბაი“, რომელიც მიითქმება გიორგი ერისთავს.

მდიდარი და ორიგინალური, ქართული XVIII საუკუნის, რომელიც სპეციალურ შესწავლას მოითხოვს. მღვდელი ამერიძე თეატრში და პოეზიაში ცნობილია „ქეშიშვარდინიანდის“ სახელით. ის სწერდა სამღერალ ლექსებს სპარსულ ხმებზე, რომელიც თავის დროზე პოპულიარული იყო არა ერთხელ შემხვედრია ძველს პოეტურ ანტოლოგიებში მისი ლექსები: „რასტის გუმზელი“, „შუშტარ მუხალიძის ხმაზე“, „გეგულსენი სანიალაის ხმაზე“.

მაგალითად: „ლაწვთა ხალ-ინდად ყრილსა.

ა. „მშვილდითა ჰამანდ შეყრილსა“.

ბ. „სვედისა წალოტს გასაჰერეტელად გაშლიდა ვარდი, შალი, შალია.

გ. „ევაზე ბავნი, შეუყო სახე, ოპ სიამოვნებ“

დ. „ჰი ვარლო, სოსანო, მიჯნურო, იმდით არეს დაამაჟიო, დესკითა სხივით სახემთვარეო, რდეს იყნოსი ნარვით არეო, ბავისა ლაწვნო, ლალთა ნარეო“ და სხ.)

ქეშიშვარდინიანდის მუხამზაზებს მღეროდნენ „ო წლებზე, მღეროდნენ ისეთივე უშბით და სატკბოებით. ჩემი წერილის პირველ ნაწილში უკვე ვახსენე აქტიორი „ქეშიშვარდინიანდი“, რომელსაც სცენაზე გასულიას უკრძალავს სასტიკი პრინციპალი. მე არ ვიცო, რითი გათავდა მათი ბრძოლა, მაგრამ სიმპტომატიურია მაშინდელ ქართულ არისტოკრატიისთვის, რომ ორბელიანების სასახლე იმდენად ისეთ მოღვაწეს, რომელიც ერთნაირად ემსახურებოდა თეატრს და ეკლესიას...

VI ბატონიშვილი დავით.

უახლოესი თანამშრომელი ქართული თეატრის, ყოფილი საქართველოს ტახტის მემკვიდრე ბატონიშვილი დავით—ცნობილი ენციკლოპედისტი, ცხარე ვოლტერიანი, პოეტი და მეცნიერი.

სრულიად არ უნდა იყოს საიქვო ის გადმოცემა, რომ რუსეთში ყოფნის დროს, დავით ბატონიშვილი სწერდა ქართულს კომედიებს და ტფილისში დინასტიის სხვა წევრებთან ერთად მონაწილეობდა სასახლის შინაურულ წარმოდგენებზე. კონკრეტული ცნობები ჩვენ ამის შესახებ ახლა გვაქვს, მაგრამ კაცი, რომელიც იყო უკიდურესი ეგროპოელი და ხანგრძლივი ნაყოფი ეკატერინე II-ის კარზედ შეუძლებელია არ ყოფილიყო თეატრის ახლოს... მან დასწერა ქართული ისტორია, შეადგინა მრავალი სახელმძღვანელოები, სთარგმნა ვოლტერი, მონტესკიე და ეჯიბრებოდა ბ.კაიის მუხამზაზებს.

მან როგორც სანტიმენტალისტმა და პოეტმა ერთ დღეს დაიკარა გვირგვინი და სამშობლო. შემდეგ ის სარკესტრულად მღეროდა:

„რა იქნება, ჩვენც ვიყვეთ სენატორი,
სტუკა ბეგან თუ არის ორატორი,
ქრისტეფორე ტფილისის დირექტორი,
თავადი გიორგი რელისტრატორი,
პეტრე მისი მამაშაპის სასწორი...“

გამომცემელი: სახელმწიფო გამომცემლობა.